

PASCAL
MÝŠLENKY

PŘELOŽIL ANT. UHLÍŘ

1937

VYDAL JAN LAICHTER V PRAZE

ŽIVOT PASCALŮV

Napsala paní Périerová.¹

Můj bratr se narodil v Clermontu 19. června roku 1623. Můj otec se nazýval Etienne Pascal, byl presidentem berního dvora; a moje matka Antoinetta Begonová. Když bratr můj byl ve věku, že se mohlo s ním rozmlouvat, podával důkazy ducha zcela neobyčejného drobnými a velmi vhodnými odpověďmi, ale ještě více svými otázkami, jimiž se ptal na povahu věcí a které každého překvapovaly. Tento počátek, který sliboval krásné naděje, nikdy nezklamal, neboť jak rostl, mohutněl stále rozumem, takže byl vždycky velice vespělý nad svůj věk.

¹ Spisovatelka tohoto životopisu, Gilberta Pascalova, narodila se roku 1620 (jako nejstarší z tří dětí Etienne Pascala; Blaise se narodil roku 1623, Jacqueline 1625). Provádala se roku 1641 v Rouenu za Flo-rina Périera, jenž se pak stal radou berního dvora v Clermontu. Měla s ním pět dětí, z nichž lze uvést Etienne Périera, autora předmluvy k prvnímu vydání Pascalových Myslenek (Port-Royal, 1670), a Marketu, závažně uzdravenou Sv. Trnem r. 1656 (zemřela osm- desátiletá roku 1733). Paní Périerová, která — stejně jako celá rodina Pascalova — žila velmi zbožně, ze-

Druhé úplné, nově upravené vydání.

Všechna práva (i na rozhlasové vysílání) vyhrazena.

K-25700763

11474163

Tiskem Jiřího Jelena na Mělníce.

Zatím moje matka zemřela roku 1626, když mému bratrovi byly teprv tři roky. Otec můj vida se osamocen, oddal se horlivěji péči o svou rodinu; a protože měl jen tohoto syna, to, že to byl syn jediný, a veliké důkazy nadání, které poznal na tomto dítěti, vzbudily v něm tak velikou lásku k němu, že se nemohl odhodlati, aby svěřil jeho výchovu někomu jinému, a rozhodl se tedy, že jej bude vzdělávat sám, jakož pak vskutku činil; můj bratr nikdy ne-

mřela roku 1687 a pohřbena byla v kostele Saint-Etienne du Mont v Paříži vedle svého bratra.

Pani Périerová napsala životopis svého bratra Blaise Pascala nedlouho po jeho smrti; byl určen pro první vydání Mýšlenek, které připravoval Port-Royal, ale uveřejněn byl (neúplně a podle opisu dosti chybného) až roku 1684 v amsterodamském vydání Mýšlenek. Od roku 1687 byl tento životopis připojován k vydáním francouzským; přesný text původní je znám a otiskován až od roku 1898.

Když tento životopis byl uveřejněn, napsal Bayle tato slova ohdivu: »Sto svazků kázání nevyrovná se takovému životopisu a je mnohem méně schopno odzbrojiti neznabohy. Neobyčejná pokora a nábožnost Pascalova pokoruje bezbožníky více, než kdyby kdo na ně poslal tučet misionářů. Již nám nemohou povídati, že jenom malé duše jsou zbožné, neboť zde nejlépe vidí zbožnost jednoho z největších geometrů, z nejjemnějších metafysiků a z nejpronikavějších duchů, co jich kdy na světě bylo... Je dobře, že je v obecnou známost uveden příklad tak veliké ctnosti; je ho zapotřebí, aby se zabránilo poručení ducha světa nad duchem Evangelia.«

vstoupil do žádné koleje a nikdy neměl jiného učitele než svého otce.

Roku 1631 odešel můj otec do Paříže, odvedl nás všechny s sebou a usídlil se zde. Můj bratr, kterému tehdy bylo teprv osm let, měl z tohoto přesídlení veliký prospěch v tom právě, že se si otec umínil sám jej vychovávat; neboť není pochyby, že by o něj nebyl mohl stejně pečovat v provincii, kde vykonávání úřadu a stálé společnosti, které jej hojně navštěvovaly, by jej byly mnoho odvracely; ale v Paříži byl docela volný; věnoval se mu úplně a měl dokonaly úspěch, jaký může mít péče otce tak vzdělaného a svrňovaně laskavého.

Hlavní jeho zásadou při této výchově bylo udržovati tofo dítě stále nad jeho práci; a z toho právě důvodu nechtěl začíti s učením latině, pokud mu nebylo dvanáct let, aby se mohl učiti snadněji.

Do té doby ho nenechával v nečinnosti, neboť s ním hovořil o všem, čeho se mu zdál býti schopen. Vykládal mu všeobecně, co to jsou řeči; ukazoval mu, jak byly převedeny do mluvnice s určitými pravidly; že v těchto pravidlech jsou také výjimky, které byly pečlivě vyznačeny; a že se takto nalezl prostředek, jak učiniti všechny řeči sdělitelnými z jedné země do druhé.

Touto všeobecnou představou se mu vyjas-

ňovalo v myslí a vysvětlovala se mu příčina pravidel mluvnických; takže, když se měl učiti mluvnici, věděl, proč to činí, a byl velmi pozorový právě na to, nač je největší pozornosti zapotřebí.

Po těchto vědomostech můj otec mu vštepoval nové; mluvil s ním často o neobyčejných účincích přírody, jako o střelném prachu a jiných věcech, které překvapují, jestliže je pozorujeme. Můj bratr měl velikou radost z těchto rozhovorů, chtěl však znáti příčinu všeho toho; ale protože všechny příčiny nejsou známy, když můj otec mu jich neříkal nebo když mu říkal ty, které se uvádějí obyčejně a které jsou vlastně jen vytáčkami,¹ neuspokojovalo ho to; neboť vždycky měl podivuhodnou jasnost ducha, aby rozeznal nesprávnost; a lze říci, že vždycky a ve všem pravda byla jediným cílem jeho ducha, neboť nikdy ho nemohlo uspokojiti nic než vlastní poznání pravdy. Takto od mládí nedovedl se oddávati než tomu, co se mu zdálo býti zřejmě pravé; takže

¹ Paní Périerová miní zde ony scholastické pojmy »specifických schopností« věcí, jako že opium uspává, poněvadž má schopnost uspávací, atd. Jak vysvětluje Brunschwig, nespokojoval se Pascal — vlivem výchovy otcovy — důvody scholastickými; princip authority pro něho neplatil a neprošel tedy křísí onoho rozporu myslí se scholastikou jako na pť. Descartes.

když mu nebyly řečeny pravé příčiny, hledal je sám; a když přišel k nějaké věci, nenechal jí, pokud v ní nenašel příčiny, která jej mohla uspokojiti.

Jednou na příklad, když kdosi bezděčně klepl u stolu nožem o majolikový talíř, všiml si, že to vydávalo silný zvuk, ale hned, když se položila na talíř ruka, zvučení přestalo. Chtěl hned znáti toho příčinu a tento pokus vedl jej k mnohým jiným pokusům zvukovým. Vypozoroval zde tolik věcí, že o tom ve věku dvanácti let napsal pojednání, které bylo shledáno docela rozumným.

Jeho nadání pro geometrii začalo se jeviti, když mu bylo sotva dvanáct let, při příležitosti tak neobyčejné, že, jak se mi zdá, zasluhuje, aby o tom bylo promluveno zvláště.

Můj otec byl odborník v matematice a znal se tak se všemi, kdo se zabývali horlivěji touto vědou a často k němu přicházeli; ale protože měl v úmyslu vzdělávati bratra mého v řečech a věděl, že matematika je věda, která naplňuje a velmi uspokojuje ducha, nechtěl, aby můj bratr získal o ní jaké vědomosti, obávaje se, že by jej to učinilo nedbalým k latině a jiným řečem, ve kterých jej chtěl zdokonaliti. Z toho důvodu schoval všechny knihy, které o matematice pojednávaly, a zdržoval se řeči o ní s přáteli za jeho přítomnosti; ale tato obezřet-

nost nezabránila probuzení zvědavosti tohoto hochá, který prosil často mého otce, aby jej učil matematice; ten však mu odpíral, slibuje mu to až jako odměnu. Připovídal mu, že hned, jak bude umět latinsky a řecky, bude jej učiti matematice.

Můj bratr vida tento odpor, ptal se ho jednoho dne, co to je tato věda a o čem se v ní pojednává. Můj otec mu řekl všeobecně, že je to poučení, jak dělají správné obrázce a názaty vztahy mezi nimi, a zároveň mu zakázal mluvit o tom více a vůbec na to mysliti. Ale tento duch, který nemohl zůstat v mezích, jakmile měl toto jednoduché východiště, že matematika poučuje, jak dělají neklamně správné obrázce, začal sám o tom přemýšlet; a v hodinách osvětlení, když byl sám v místnosti, kde si obyčejně hrával, kreslil si uhllem obrázce na podlaze, zkoušeje, jak by nakreslil na příklad kruh dokonale kulatý, trojúhelník, jehož strany a úhly by byly rovné, a tak podobně. Na to všechno přicházel sám; potom hledal poměry obrázců mezi sebou. Ale protože můj otec tak pečlivě dbal, aby před ním zatajil všechny tyto věci, že neznal ani jejich jmen, musel si tvořiti definice sám; kručníci nazýval kolem, přímkou hůlkou a tak dále. Po těchto definicích vymyslel si poučky a konečně i dokonalé důkazy; a jako se v těchto věcech

přechází z jednoho do druhého, postupoval ve svém hledání tak, že dospěl až k třicáté druhé poučce první knihy Euklidovy.¹ Když byl zabrán do přemýšlení, můj otec nic netuše vstoupil do místnosti, aniž ho můj bratr slyšel; byl tak pilný, že dlouho nepozoroval jeho příchodu. Nelze říci, kdo byl více překvapen, zda syn, když viděl otce, který mu to výslovně zakázal, nebo otec, když viděl syna uprostřed toho všeho. Ale překvapení otce bylo ještě větší, když se ho otázel, co to dělá, a on řekl, že dělá něco, co je vlastně třicátou druhou poučkou první knihy Euklidovy. Otec se ho ptal, jak na tu myšlenku přišel; on řekl, že tím, že našel jinou věc; a když byl dále tázán, jak přišel na tuto věc, vyslovil opět jiné důkazy, ke kterým dospěl; a konečně, postupuje zpět a užívaje stále názvů kolo a hůlka, došel až k svým definicím a poučkám.

Můj otec žasl tak nad velikostí a silou tohoto genia, že beze slova jej opustil a šel k panu Le Pailleurovi, jenž byl jeho důvěrný přítel a také muž velmi učený. Když k němu přišel, stanul nepohnutě jakoby v unesení. Pan Le Pailleur, když to viděl a když viděl také, že uronil několik slz, byl překvapen a prosil ho,

¹ »Součet úhlů v trojúhelníku rovná se dvěma průměry.«

aby mu děle nezatajoval příčiny svého bolu. Můj otec mu odpověděl: »Nepláči ze zármutku, ale z radosti. Víte, jak jsem se staral, abych svému synu znemožnil poznání geometrii, ze strachu, aby ho neodvracela od jiných jeho studií; pohledte však, co učinil.« A tu mu ukázal všechno, co našel, z čeho se jaksi mohlo říci, že vynalezl matematiku. Pan Le Pailleur nebyl překvapen méně než můj otec a řekl mi, že se mu nezdá býti správným vězniti děle tohoto ducha a ještě před ním skrývati tuto vědu; jen ať mu dovolí čísti knihy a nezdržuje ho děle.

Můj otec, sledávaje to vhodným, dal mu *Základy* Euklidovy, aby si je četl v hodinách osvětlení. Prohlédl si je a rozuměl jim docela sám, nepotřebuje nikdy žádného vysvětlení; a když se jimi probíral, sám vymýšlel a pokračoval tak, že směl pravidelně docházeti na přednášky, které se konaly každý týden, kde se všichni učenci z Paříže scházeli, aby předčítali svoje práce nebo zkoumali práce jiných.¹

¹ Byl to hlavně P. Mersenne, u něhož se soustřeďovala tato učená společnost. Přicházeli k němu Gasendi, Descartes, Hobbes, Roberval, oba Pascalové, otec a syn, Blondel a jiní. Zabývali se zejména otázkami vztahu mezi geometrií a fyzikou. Scházivali se také jinde, jako u Montmora, referenta státní rady, a pak u Thévenota. — Učenci, s nimiž byl Etienne Pascal

Mého bratra si tam velmi vážili jak pro jeho úsudek, tak pro to, co nového vymýšlel, neboť byl jeden z těch, kdo tam nejčastěji přinášeli věci nové. V těchto shromážděních předčítaly se také práce posílané z Italie, z Německa a

zvláště v přátelských stycích a kteří se tak stali vědeckými učiteli Pascalova syna v třech obdobích jeho matematických výzkumů, byli Desargues, Fermat a Roberval. Desargues (*1593 v Lyonu) vynikal znalostí některých otázek geometrických, takže i Descartes (*1596) se mu obdivoval. Blaise Pascal v době svých styků s tímto učeným mužem napsal roku 1640 *Essai sur les coniques*. Fermat (*1601), parlamentní rada v Toulouse, výborný právník a učený hellenista, ale i básník a matematik, snad již před Descartem používal metody algebraické při stanovování geometrických míst, jistě však jediný naznačil metodu řešení problémů maxima a minima a tak i cestu k počtu diferenciálnímu; také byl jeden z prvních, kdo se zabývali počtem pravděpodobnosti. Blaise Pascal v duchu rozhovoru s Fermatem vydal roku 1654 *Règle des Partis* a *Traité du triangle arithmétique*. Roberval (*1602), známý z dlouhého boje s Descartem, byl geniální geometr. Pokročil v teorii cykloidy, kterou dokončil Pascal, vynalezl t. zv. metodu des indivisibles, která byla geometrickou aplikací toho, co se pak v čisté analýse stalo základem počtu integrálního, a klesl cestu Newtonovi svoji geometrickou metodou k určení tangenty k jakékoli křivce. Blaise Pascal byl pokračovatelem Robervalovým roku 1658 spisem *Histoire de la roulette*. — Lze ještě (podle Brunshviga) poznamenati, že nikdy přímo nepodlehli vlivu Descartovu; naopak, byl ve spojení s geometry nezávislími a přímo odpůrcími, a tím se vysvětluje, že se Pascal s Descartem nikdy doopravdy nesblížili.

z jiných zemí cizích, a tu se dbalo na jeho mínění o všem tak pečlivě jako na žádné jiné; neboť měl tak bystré názory, že se někdy stalo, že objevil chyby, jichž jím vůbec nepozorovali.

Tomuto studiu geometrie oddával se však jenom v hodinách odpočinku; neboť se učil latinské podle pravidel, která mu otec zvláště státně novil. Ale protože v této vědě nalézal pravdu, kterou vždycky tak horlivě hledal, byl jí tak zaujat, že se jí oddal celým duchem, takže, ač nemnoho v ní mohl pracovat, pokračoval v ní tak, že ve věku šestnácti let napsal pojednání o kuželočecích, v kterém bylo spatřováno tak veliké dílo ducha, že se říkalo, že od Archiméda nebylo viděno nic tak silného. Učenci byli toho mínění, že má být vydáno ihned, říkajíce, že, ač je to práce, která bude vždycky hodná obdivu, přece, kdyby vydána byla v době, kdy tomu, jenž ji napsal, není ještě víc nežli šestnáct let, tato okolnost přidala by jí mnoho krásy; protože však můj bratr nikdy nestál o slávu, nedbal o to, a tak dílo toto nikdy nebylo vytištěno.

Po všechny ty časy stále se učil latinsky a také řecky, a mimo to při jídle nebo po něm můj otec s ním rozmlouval brzy o logice, brzy o fysice a jiných částech filosofie; a to je vše,

co se o ní dověděl, neboť nikdy nebyl v koleji a neměl jiných učitelů na to ani na ostatní.

Můj otec měl radost, jakou lze si jen představit, z těchto velikých pokroků, které činil můj bratr ve všech oborech vědomostí, ale nepozoroval, že se toto veliké a stále napětí ducha ve věku tak útlém může neblaze dotýkati jeho zdraví; a vskutku začalo se již horšiti, když dosáhl věku osmnácti let. Ale protože nevolnosti, které pociťoval, nebyly tehdy ještě tak silné, nebránily mu, aby stále pokračoval ve svých obvyklých pracích, takže to bylo v té době a ve věku devatenácti let, kdy vynalezl počítač stroj, jímž se vykonávají nejen všechny druhy početních úkonů bez péra a bez počítacích znamének, ale vykonávají se i bez znalosti početních pravidel a to s neomylnou jistotou.¹

¹ Sem časově spadá jmenování Etiennea Pascala in-tendantem berní generality normandské v Rouenu, kam se s dětmi odstěhoval začátkem roku 1640. O toto jmenování měly zásluhu vlastně jeho děti. Otec Pascal pro účast (snad jen domnělou) na jakési protestní manifestaci u pařížské radnice v březnu 1638 měl být podle rozkazu Richelieuova jako jeden z mnoha zatčen a zavřen. Utekl z Paříže a skrýval se v Anvergni; k dětem se vrátil jenom na chvíli, když jeho dcerka Jacqueline byla nemocná. Zatím roku 1639 neteř kardinála Richelieu vévodkyně d'Aiguillon připravovala dětské představení před kardinálem a pozvala i Jacquelinu Pascalovou. Domácnost Pascalovu tehdy vedla devatenáctiletá

Toto dílo považováno bylo za něco nového v přírodě proto, že jím na stroj byla převedena věda, která celá jest činností duševní, a že stroj ten byl schopen všech početních úkonů naprosto bezpečně, aniž potřebuje uvážování. Tato práce jej velice unavila, nikoli pro přemýšlení ani pro sestavení, na které přišel bez námahy, ale tím, jak se snažil, aby to všechno učinil pochopitelné těm, kdo stroj hotovili; takže potřeboval dvou let, nežli jej zdokonalil na dnešní stupeň.

Ale tato únava a několik už let choulivosti zdraví uvrhly jej v churavost, která ho již nepouputila, takže nám někdy říkával, že od svých

Gilberta, která pozvání hrdě odmítla slovy: »Pan kardinál nám nedělá tolik radosti, abychom mu také my mohli dělat radost.« Nicméně si věc rozmyslila a Jaquelina pak hrála. Hra Pascalovy dcerky se těšila veliké pozornosti všech přítomných. Jaquelina posléze odvážně předstoupila přímo před kardinála a recitovala mu verše, které přijal neobyčejně blahosklonně. Sama o tom psala otcí: »Zvolal: Ejhle, maličká Pascalova; pak mne objal a políbil a, zatím co jsem přednášela verše, stále mne držel za ruce a nadšeně mne každou chvíli políbil; potom, když jsem skončila, pravil: „Jdi, učiním všechno, co budeš chtít; piš svému otcí, že se může vrátiti zcela bezpečně...“ Také vévodkyně d'Aiguillon, kterou moje sestra přišla pozdraviti, byla neobyčejně vřelá a ptala se, kde je můj bratr, a řekla, že by jej ráda viděla. Proto jej sestra přivedla; vévodkyně se k němu chovala velice uctivě a velmi chválila jeho vědění... Jsem nesmírně šťastná, že jsem jaksi přispěla ve věci, která

osmnácti let neprožil jediného dne bez bolesti. Ze však choroba jeho nebyla vždycky stejně prudká, jak jen trochu povolila, jeho duch se stále nesl k tomu, aby hledal něco nového.

To bylo v té době a ve věku dvaceti tří let, když, spatřiv pokus Torricelliho, vymyslel a potom provedl jiné pokusy, které byly nazvány pokusy se vzduchoprázdňným prostorem, jež dokazují tak zřetelně, že všechny účinky, které dosud byly přisuzovány hrůze z prázdnoty, způsobovány jsou tíhou vzduchu.

To bylo poslední zaměstnání, kde použil svého ducha ve vědách lidských; a ac vynalezl potom ještě ruletu, neodporuje to nijak tomu,

vám může dodatí uspokojení; toho si vždycky přála, milý pane otcé, vaše velmi oddaná a poslušná dcera a služebnice P a s c a l o v a.« — Jaquelina také zařídila, že kardinál dovolil otcí Pascalovi, aby mu přišel poděkovati. Jak vypravuje Markéta Périerova (dcera pani Gilberty), Etienne Pascal šel ke kardinálovi, který se při ohlášení tázal, je-li Pascal sám. Když dostal odpověď, že ano, řekl kardinál, že ho nepřijme bez jeho rodiny. Navštíví tedy přišel Etienne Pascal se svými třemi dětmi. »Pan kardinál mu projevil mnoho přátelství a řekl mu, že zná jeho zásluhy a že je potěšen, může-li jej vrátiti jeho rodině, která vyzaduje celé jeho péče, že mu klade na srdce starost o děti, ze kterých jednou učiní něco velikého.« Na to byl Pascal jmenován intendantem v Rouenu; s ním do Rouenu odesel také jeho příbuzný Florin Périer, od roku 1641 manžel Pascalovy dcery Gilberty.

co pravím; neboť ji vynalezl bezděčně a takovým způsobem, že jest viděti, že nevěnoval tomu pozornosti, jak ještě jinde povím.¹

Ohled po těchto pokusech² a když mu nedala příležitost, která jej přinutila čísti nábožné spisy, a Bůh jej osvitil touto četbou tak, že dokonale pochopil, jak náboženství křesťanské nás zavazuje žíti jenom pro Boha a nemíti jiného cíle nežli Boha; a tato pravda jevila se mu tak zřejmá, tak nezbytná a užitečná, že tu skončil všechny svoje výzkumy a že se od té doby zřekl všech ostatních vědomostí, aby se oddal jen jedině věci, kterou Ježíš Kristus nazývá potřebnou.

Zvláštní přízni boží byl až dotud chráněn od všech hříchů mládí a, což ještě víc překvapuje při duchu toho rázu a takové povahy, nikdy nebyl nakloněn k lehkomyšlnosti ve věcech víry, omezuje vždycky svou zvědavost jenom na věci přírodní. Rekl mně nejednou, že tuto úctu vždycky spojoval se všemi ostatními

¹ Tvrzení paní Périerové je třeba poněkud opravit: Pascal jednak až do roku 1653 se zabýval otázkami hydrostatickými, jednak skoro celý rok 1654 se věnoval různým problémům matematickým.

² Vypravování toto není dost přesné. »První obrábění« spadá do prvních měsíců roku 1646 a teprv v říjnu téhož roku seznámil se Pascal s pokusem se vzduchoprázdňným prostorem.

vztahy, které měl vůči otci, jenž, maje sám velikou úctu k náboženství, vmukal jí také je-
mu již od mládí a stanovil mu jako zásadu, že co je předmětem víry, nemůže býti předmětem rozumu a tím méně může býti mu podrobeno. Tyto zásady, které mu byly často opakovány mým otcem, jehož si velice vážil a v němž viděl veliké vědění doprovázené úsudkem velmi jasným a silným, působily tak mocně na jeho ducha, že, ať cokoli slyšel od lidí bezbožných, nijak tím nebyl pohnut; a ač byl velice mlád, pohlížel na ně jako na lidi, kteří se drží nesprávné zásady, že rozum lidský jest nad všemi věcmi, a kteří neznají podstaty víry; a tak tento duch tak veliký, tak rozsáhlý a tak plný zvědavosti, jenž hledal tak pečlivě příčinu a důvod všeho, byl zároveň podřízen všem věcem náboženství jako dítě; a tato prostota ovládala jej po celý život: takže od té chvíle, kdy se rozhodl, že nebude již přemýšleti o jiném nežli o náboženství, nikdy se nevěnoval zvědavým otázkám theologickým a celou silou ducha se oddal poznávání a uskutečňování dokonalosti křesťanské morálky, již zasvětil všechny vlohy, které mu Bůh dal, a do konce života již jen rozjímal ve dne i v noci o zákonu božím.

Ale ačkoli se zvláště nezabýval studiem scholastiky, přece dobře znal rozhodnutí Cír-

kve proti kacířstvím, která byla výplodem zehytralosti ducha; a proti takovému výmyslům byl nejvíce zaujat, a Bůh mu dal té doby příležitost, aby projevil svoji horlivost náboženskou.

Byl tehdy v Rouenu, kde můj otec byl úředníkem v službách královských, a v téže době byl tam také muž, jenž hlásal novou filosofii, která vábila všechny zvědavce.¹ Můj bratr, donucen dvěma mladými přáteli, šel s nimi poslechnouti ho; ale v rozhovoru s ním byli velice překvapeni, když vykládá jim základy své filosofie, odvozoval z ní důsledky ve věcech víry protivné rozhodnutím Církve. Dokazoval svým způsobem, že tělo Ježíše Krista není z krve Panny Marie, ale z jiné látky zvláště stvořené, a mnoho podobných věcí. Odporovali mu, ale on zůstal pevný ve svém smýšlení. A tak uvažující mezi sebou o nebezpečenství, jaké by nastalo, kdyby muž tak bludného smýšlení směl svobodně vzdělávat mládež, rozhodli se, že nejdříve jej budou varovati, a pak, kdyby nedbal upozornění jejich, že jej udají. To se také stalo, neboť pohrdl tímto upozorněním, takže si mysleli, že jest jejich povinností udati jej u pana de Belley, který vykonával tehdy biskupské funkce v diecesi rouenské z příkazu

¹ Byl to Jacques Forton z řádu kapucínského.

pana arcibiskupa. Pan de Belley poslal pro tohoto muže a když se ho vypytał, byl oklamán dvojsmyslným jeho vyznáním víry, jež tento muž napsal a podepsal vlastní rukou, nedbaje příliš upozornění tak důležitého, které mu dali tři mladí lidé.

Ovšem také hned, když spatřili toto vyznání víry, poznali jeho nesprávnost; což je k tomu přimělo, aby šli do Gaillonu k panu arcibiskupovi rouenskému, který prozkoumav všecko, shledal to tak důležitým, že napsal list své radě a dal zvláštní rozkaz panu de Belley, aby se přesně znova přeptal onoho muže na všechny věci, z nichž byl obviněn, a aby nic nepřijímal od něho nežli prostřednictvím těch, kteří jej udali. To bylo také provedeno; objevil se v radě před panem arcibiskupem a zřekl se všech svých názorů, a lze říci, že upřímně; neboť nikdy neprojevil zloby vůči těm, kteří mu způsobili tuto nepřijemnost, z čehož možno souditi, že se snad sám klamal nesprávnými závěry ze svých nesprávných zásad. Také byl jist, že mu tím nechtěli škoditi a že neměli jiného úmyslu nežli vyvésti jej z bludu a zabrániti mu, aby sváděl mladé lidi, kteří by nedovedli činiti rozdílu mezi pravdou a nepravdou v otázkách tak jemných.

Takto věc tato skončila klidně; a když můj bratr hledal stále víc, jak by se Bohu líbiti

mohl, tato láska k dokonalosti křesťanské roz-
něcovala se v něm od dvaceti čtyř let takovým
způsobem, že přecházela i na celou rodinu.
Sám otec můj, neostýchaje se podlévat se na-
učení svého syna, začal tehdy žítí přísnější
život, jež stále zdokonaloval ustavičným koná-
ním ctností až do smrti, která byla naprosto
křesťanská. A moje sestra, která měla neoby-
čejné vlohy duševní a od svého dětství poží-
vala vážnosti, jaké se teší málo dávek, byla tak
pohnuta řečmi mého bratra, že se rozhodla zří-
ci se všech výhod, které jí byly do té doby tak
milé, a zasvětili se úplně Bohu, jak potom učí-
nila, když se stala klášternicí v jednom velmi
svatém a přísném domě,¹ kde tak dobře užívala

¹ V Port-Royalu, jak v poznámce praví pani Péric-
rová, Jacqueline Pascalova — rádová sestra Eufemia
— zemřela deset měsíců před svým bratrem. —
P o r t - R o y a l — stručně řečeno — byl klášter, který se
stal v XVII. století střediskem jansenismu. Původně to
byl klášter jeptišek řádu cisterciáckého, založený roku
1204 v údolí chevreuseckém (asi 35 km na jihozápad od
Paříže); reformován byl roku 1608 abatyší Angelikou
Arnauldovou, která jej roku 1626 přeložila do čtvrti
Saint-Jacques v Paříži (od roku 1814 v místech tohoto
kláštera, vybudovaného v letech 1626 — 1648, stojí po-
rodnice — hôpital de la Maternité, boulevard de Port-
Royal, čís. 119). Učení holandského theologa, ypreského
biskupa J a n s e n i a (1585—1638), jenž v knize *Au-
gustinus* po svém vyložil nauku sv. Augustina o milosti,
svobodné vůli a předurčení, zavedl do kláštera Port-Royal

ctností, jimiž Bůh ji ozdobil, že byla shledána
hodnou úkonů nejtěžších, které vykonala vždy-
cky se vši myslitelnou věrností, a kde zemřela
svatě 4. října roku 1661, ve věku třiceti šesti
let.

Zatím bratr můj, skrze něž Bůh vykonával
všecka tato dobra, soužen byl ustavičně nemo-
cemi, které se stále zhoršovaly. Ale protože
tehdy už neznal jiného vědění než dokonalost,
viděl veliký rozdíl mezi tímto věděním a vě-
dami, které až do té doby zaměštávaly jeho
ducha; neboť zatím co churavost jeho zdržo-
vala pokrok jiného vědění, toto naopak jej zdo-

jeho představený Du Vergier de Hauranne, abbé de
Saint-Cyran, roku 1636, a od té doby jeptišky port-
royalské byly schopny i mučednictví za svoje nábožen-
ství. Tehdy, v době šířícího se jansenismu, Port-Royal
byl náboženským i vědeckým střediskem nové Cirkve.
Do venkovského kláštera uchýlilo se několik vzdělaných
a zbožných samotářů, duchovních i světských, kteří, ne-
jsouce nuceni skládati sliby ani měniti jména, věnovali
se nikoli pasivní meditaci, nýbrž intenzivní práci vě-
decké a vychovatelské. Vstoupili sem tři bratři Le Maître-
rové, z nichž Antoine (1608-1658) dal přednost pokor-
nému dílu duchovnímu před bohatstvím proslulého práv-
níka, a de Saci (1613—1684) zde překládal Starý Zá-
kon; připojil se také překladatel spisů náboženských
Arnauld d'Andilly (1588—1674), bratr abatyše Angeliky
Arnauldové (1591—1661) a slavného doktora Sorbonny
a theologa, Antoina Arnaulda (1612—1694), obránce jan-
senismu proti Jesuitům. — Vychovatelská činnost kláš-
tera port-royalského měla velmi dobrou pověst; vzdělá-

konalovalo při téže churavosti podivuhodnou trpělivostí, s jakou ji snášel. Spokojím se, abych to dokázala, jedním příkladem.

Mimo jiné nepřijemnosti měl i tu, že nemohl polknouti nic tekutého, leda vlahé; a to ještě jen kapku po kapce. Ale že mimo to měl ještě nesnesitelnou bolest v hlavě, nesmírnou horkost v útrokách a mnoho jiných nemocí, lékaři nakázali, aby se počíšťoval vždycky druhý den po tři měsíce, takže musel bráti všechny ty léky, které bylo nutno zahřáti a polykati kapku po kapce, což byla pravá muka, a bylo

vací metoda, která byla dána vysokou morální a vědeckou úrovní členů tohoto duchovního institutu, osvědčovala se znamenitě jak v ústavu dívčím, který vedly jeptišky (mezi ně vstoupila také Jacqueline Pascalova), tak v ústavu chlapeckém, jež vedli ekleziastické i členové světské. Měli také výborné učebnice; Antoine Arnauld s Nicolem napsal *Logiku Port-Royalu* (1662) a s hellelistou Lancelotem sepsal *Gramatiku* (1664). K žákům patřil básník Jean Racine. Samotářem port-royalským byl také Blaise Pascal. Zde psal proti Jesuitům v letech 1656 a 1657 své *Listy provinciální* a zde také v letech dalších připravoval svoji *Apologii křesťanského náboženství*. — Jak velická byla sláva Port-Royalu, tak příkrá byla i jeho pronásledování. Spojilo se proti němu autoritářství církevní se zaslepeností politikou; proti pravdě čistého náboženství postavila se nepravost církevně politická. Jesuité nelibě nesli pedagogické úspěchy Port-Royalu a náboženská opravdovost jansenistů port-royalských byla nepohodlná jejich římské politice; ci-

z toho těžko všem okolo, ale on si nikdy nenaríkal.

Stálé užívání těchto léků i mnoha jiných, které mu byly poručeny, přineslo mu trochu ulehčení, nikdy však dokonalého zdraví; takže lékaři myslili, má-li se uzdravit úplně, že musí zanechat každé duševní námahy a že se musí co nejvíce rozptýlovati. Můj bratr mohl ztěžka přijmouti tuto radu, poněvadž v ní spatřoval nebezpečenství, ale konečně jí uposlechl, domnívaje se, že musí činiti všechno možné, aby opět nabyl zdraví, a představuje si, že čestná zábava mu neškodí; a tak se oddal světu. Ale

vilní autorita neváhala se přidati na stranu násilí. Už roku 1638 rozkázal Richelieu uvězniti opata de Saint-Cyran. Persekuce začala znova v letech padesátých. Papež, biskupové, Sorbonna odsoudili učení Janseniovo, ale Port-Royal se ho nevzdal. Zápas viry s mocí byl heroický. Roku 1656 byli klášterní samotáři rozehnáni a jejich školy zavřeny. Katolické duchovenstvo předložilo jim k podpisu zvláštní formulí viry, odsuzující pět vět ze spisu Janseniova Augustinus; odmítli; násilí stupňováno, školy roku 1660 definitivně zavřeny, zpozděnci a všichni členové Port-Royalu vyhnaní. Klášter pařížský ponechán roku 1665 jenom těm jeptiškám, které se podrobily. Le Maître de Saci byl uvězněn, Arnauld musel utéci do Holandska. Ludvík XIV. nenáviděl jansenistickou pevnost ve víře. Papežskou bullou z roku 1708 byl zrušen odbojný řád ženský, který byl zatím trpěn v Port-Royal des Champs, a jeptišky byly rozprášeny policií. Tento klášter byl zbořen roku 1710 na rozkaz státní rady, kaple byla srovnána se zemí a hroby vyházeny.

ačkoli z milosrdenství božího vždycky se vyhnul hříchu, přece, protože Bůh jej povolal k veliké dokonalosti, nechtěl ho tam zůstat a užil k tomuto úmyslu své sestry, jako kdysi užil svého bratra, když sestru mou chtěl vymanit ze závazků světských.¹

Byla tehdy jeptiškou a vedla život tak svatý, že povznášela celý dům. A tu s bolestí pozorovala, že ten, jemuž po Bohu nejvíce byla povinna za milost, jimž se těšila, sám neměl těchž milostí; a protože můj bratr ji vídal často, také často s ním o tom rozmlouvala, a konečně působila na něj tak mocně a vlídně, že jej přemluvila, k čemu on ji přemluvil již dřívě, aby se zřekl světa úplně; takže se rozhodl docela zanechatí zábah světských a zbavit se všech zbytečností životních třeba na úkor zdra-

¹ Paní Périerová přičítá vlivu své sestry zásluhu za »druhé obrácení« Pascalova, jak potvrzují také dopisy Jacquélíny z té doby. Do roku 1654 spadá však i příchod na mostě neuillyském. Pascal jednoho svátečního dne jel s několika přáteli procházkou přes most, když se tu náhle koně splašili na místě, kde nebylo zábradlí, spadli do řeky, kdežto povoz zůstal na mostě jako na okraji propasti. Tato náhoda působila na Pascala tak, že se už nikdy podobné projížďky nezúčastnil a, jak se vypravuje, »rozhodl se žít v úplné samotě.« Voltaire citoval roku 1737 i jakousi legendu o »propasti z leva«, o které psal abbé Boileau, ale podobné pozdní historky nejsou věrohodné.

ví, protože si myslil, že spasení jest důležitější než všechno ostatní.

Bylo mu tehdy asi třicet let a stále byl churav; a právě od té doby oddal se způsobu života, ve kterém setrval až do smrti.

Abý svému předsevzetí dostál a zlomil všechny ony zvyky, změnil byt a bydlel nějaký čas na venkově; když se vrátil, dával tak na jevo, že chce opustiti svět, že konečně svět opustil jej. A tu si upravil život podle dvou hlavních zásad, že se totiž zřekl každé slasti a každé zbytečnosti;¹ v tomto odříkání prožil zbytek života. Aby se mu to podařilo, začal již tehdy, jakož činil stále potom, odmítati pomoc svých služebníků jak jen mohl. Sám si stlal lůžko, docházel si pro jídlo do kuchyně a odnášel si je do svého pokoje a zase je vrátil; a konečně svých lidí používal jenom k tomu, aby mu uvařili, aby došli do města, a pro jiné věci, jichž sám naprosto nemohl konati.

¹ Jacquélina Pascalova, která po smrti otcově vstoupila 4. ledna 1652 do Port-Royalu, psala svému bratru 1. prosince 1655: »Lidé mi s pochvalou vypravovali o veliké tvoji horlivosti, která tě povznáší nad všechny vědní způsoby, že prý i koště stavíš do řady zbytečného nářadí... A napomíná jej, aby pokorně dbal i pořádku a čistoty osobnosti vnější, která je služebnicí duše, a nemyslí, že nedbalost ve věcech vnějších nezbytně patří k dokonalosti vnitřní, — aspoň »svatý Bernard není toho mínění«.

Všechn svůj čas věnoval modlitbě a četbě Písma svatého; bylo to pro něho neuvěřitelným potěšením a říkal, že Písmo svaté není vědou rozumu, ale vědou srdce, že jest pochopitelné jenom těm, kdo mají srdce čisté, a všichni ostatní že v něm nacházejí jenom nejasnosti. V tomto duševním rozpoložení je četl, zřikaje se každého rozumování. Věnoval se mu tak opravdově, že je znal celé zpaměti; a nikdo mu nemohl citovati z něho nic nesprávně, neboť když mu bylo řečeno slovo k tomu, pravil určitě: »To není z Písma svatého«, nebo »To z něho jest«, a hned přesně uvedl místo. Čítal velmi pečlivě také všechny komentáře; neboť úcta k náboženství, ve které vychováván byl od dětství, změnila se tehdy ve vřelou a cituplnou lásku ke všem pravdám víry, jak k těm, které se týkají podřízenosti rozumu, tak k těm, které se týkají praxe v mravnosti, k čemuž směřuje všechno náboženství; a tato láska vedla jej k ustavičné snaze o zničení všeho, co se může protiviti těmto pravdám.

Byl nadán přirozenou výmluvností, která mu podivuhodně umožňovala říci vše, co chtěl; ale přidal k tomu ještě pravidla, kterých si ještě nikdo neuvědomil a jichž užíval tak dovedně, že byl pánem svého slohu; takže nejen říkal vše, co chtěl, ale říkal to, jak chtěl, a jeho řeč působila tak, jak si představoval. A ten-

to přirozený, prostý a při tom silný způsob psaní byl mu tak vlastní a zvláštní, že se hned, jak vycházely *Listy provinciální*,¹ vědělo, že jsou od něho, ačkoli vždycky všemožně hleděl to zatajiti i svým blízkým.

¹ Když se Pascal nábožensky i osobně sblížil s klášterní obcí Port-Royalem, seznámil se i se zápas, které Port-Royal vedl proti škůdcům křesťanství. V prosinci 1655 doktoři sorbonští zkoumali spis vůdčího theologa Port-Royalu Arnaulda (Lettre à un duc et pair — M. de Luynes), v němž se vyslovuje pochybnost, že by se pět vět domněle Janseniových a odsouzených v Římě vskutku nacházelo v Janseniově spise Augustinus; Arnauld poznamenal, že mu nejde o vlastní obranu vět samých, nýbrž jen o fakt, že věty v tom znění, jak je papež odsoudil, v Janseniovi nejsou. Debaty trvaly až do konce ledna 1636. Dalo se ovšem čekat, jak spor dopadne; nepřítelé Arnauldovi byli v převaze a veřejná Censura uváděla existenci Port-Royalu v nebezpečení. V Historii Provinciál vypravuje Nicole, že tehdy v polovině ledna rozmlouval Montalte (pseudonym, jehož Nicole užíval pro Pascala) s několika přáteli a tu bylo řečeno také, jak nesnadno lidé mohou pochopiti smysl těchto debat se Sorbonnou a že by bylo dobře, kdyby se někdo pokusil veřejnosti otevřiti oči, aby viděla, že se theologická fakulta pařížská zabývá jen slovními hříčkami a ničím vážným a že strojí jen politické intriky proti nejpřírodnějšímu symům Církve. Nikdo si netroufal napsati co podobného, až se přihlásil Pascal, že by načrtl stat toho druhu, ale že by ji někdo musel — zvlášť po stránce theologické — doplniti a upraviti pro tisk. Učinil víc než slíbil. A tak již 23. ledna 1656 vyšel první *List psaný jednomu Provinciálovi jedním z jeho přátel o podstatě nynějších disputací na Sorboně*. V do-

To bylo v době, kdy se Bohu zalíbilo uzdravití moji dcerušku ze slzného píštěle, který se tak zhoršil v půl čtvrtém roce, že hnis vytékal nejen okem, ale i nosem a ústy. A tento píštěl byl tak zlý, že nejdovednější chirurgové pařížští jej pokládali za nezhojitelný. Přece však byl vyléčen v jediném okamžiku dotekem svatého trnu¹; a tento zážrak byl tak pra-

bě 14 dalších měsíců vyšlo celkem osmnáct těchto t. zv. *Listů provinciálních*. Byly anonymní, autor se skrýval pod jménem M. de Mous jednak v Paříži (naproti koleji jesuitské), jednak na zámku Vaumurier u vévodky de Luynes (v sousedství Port-Royal des Champs). Pascal pojednává o censuře, o pojmu milosti boží, o morálce Jesuitů a vyvrací domněnku, jako by jansenisté byli kacíři. — Břítké pamflety Pascalovy způsobily hluboký dojem; napadení se přičinili, aby Listy kdekdo z mocných odsoudil; odsoudil je Řím (v září 1657), v Paříži (roku 1660) dala státní rada spáliti latinský jejich překlad. Jesuité se však nikdy nevzpamatovali z mravního odsouzení, které jim Pascal připravil, když dokázal, že morálku Evangelia podřizují vládyčtivé politice římské. Výtkl jim, že náboženství zlehčují a zevšedňují, jen aby se lidem, zvláště mocným, co nejvíc zalíbili a získali tento svět. S Pascalem souhlasili všichni lidé upřímní a nábožensky vážní a opravdoví. — Literárně *Listy provinciální* jsou aréidlem francouzské prosy XVII. století.

¹ Tento svatý trn jest v Port-Royalu, ve čtvrti Saint-Jacques v Paříži. (Poznámka paní Périerové.) — O tomto zážraku, který měl tak veliký význam v duševním vývoji Pascalově, psala Jacqueline Pascalova pět dní po události paní Périerové toto: »V pátek 24. března 1656 kněz de la Potherie poslal sem velmi krásný relikviář,

vý, že byl uznán každým, když byl dosvědčen velmi váženými lékaři a nejdovednějšími chirurgy francouzskými i autorisován slavnostním prohlášením Církve.

kde v malém zlatém purpurovém slunci je uložen úlomek trnu ze svaté koruny. Aby se celý klášter mohl potěšiti pohledem na něj dřív než by byl odnesen, vystaven byl s velikou úctou na malém oltáři v kůru, a všechny sestry před ním poklekly a políbily jej, když zazpívaly antifonu ke cti svaté koruny, a potom vešly tam postupně i všechny děti. Když sestra Flavia, jejich učitelka, která byla zcela nablízku, viděla, že se blíží Marketka, dala jí znamení, aby se dotkla okem, a sama vzala svatou relikvii a přiložila jí na oko, aniž nač myšlila: když všichni odešli, relikviář byl vrácen P. de la Potherie. Večer sestra Flavie, která již neuvažovala o tom, co učinila, slyšela, že Marketka praví jedné ze svých sestřiček: »Moje oko je uzdraveno, již mne nebolí.« Nebylo to pro ni malé překvapení; přistoupila blíž a shledala, že onen otok v koutku oka, jenž ráno byl veliký jako kus prstu, velmi dlouhý a velmi tvrdý, již tam vůbec nebyl, a že její oko, které bylo sotva viděti před dotekem relikvie, protože bylo silně zaslepené, zdálo se býti tak zdravé jako druhé, takže nebylo mezi oběma žádného rozdílu; přitlačila na ně, a kdežto dříve vycházel z oka vždycky hnis nebo aspoň nečistota, nyní se neobjevovalo již nic takového. Dovedete si představit, jak byla překvapena: přece však si z toho nic neshloubala a řekla to jen matce Anežce, očekávajíc, že čas ukáže, zda uzdravení je tak pravé, jak se zdá. Matka Anežka mi to laskavě druhého dne rekla: «Několik dní nato, 31. března, pan Dalencé, chirurg Port-Royalu, viděl dívku; uznal uzdravení za záračné a potom všichni lékaři, jichž se Port-Royal dotázal, potvr-

Můj bratr byl hluboce dojat touto milostí, která jako by byla dána na jevo jemu právě, neboť se týkala osoby, která mimo blízkou příbuznou byla i jeho kmotřenkou při křtu; a potěšení jeho bylo nesmírné, když viděl, že se Bůh projevuje tak jasně v době, kdy víra se zdála jakoby vyhaslá v srdcích většiny světa. Radost jeho byla tak veliká, že jí byl celý proniknut, takže když jeho mysl byla všechno tím zaujata, Bůh mu vnukl nekonečné mnoho podivuhodných myšlenek o zázracích, které, přiměřeně mu nové poznání náboženství, prohloubily v něm lásku a úctu, kterou vždycky k němu cítil.

díl, že vyléčení sahalo nad obyčejné síly přírody (14. dubna). Neváhali pak již oznámiti veřejnosti tento zázrak, který byl slavnostně prohlášen generálními vikáři arcibiskupství pařížského (22. října). — Zázračné uzdravení Marketky Périerové bylo velikou událostí v životě Pascalové; spatřoval v něm souhlas a posilu boží v boji proti současné náboženské lhostejnosti a proti jesuitské kompromisní neoprávnělosti ve věcech víry. Zázrak Sv. Trnu byl nejhlubší pohnutkou Pascalova rozhodnutí napsati Apologii náboženství; zbyly však jen zlomky, úryvky, fragmenty, které jsou sebrány a seřazeny jako Pascalovy Myšlenky. — Se zázrakem Sv. Trnu souvisí také obraz vrytý na pečetě Pascalové se slovy Scio cui credidi; tato rytina uzavírá text našeho vydání Myšlenek (na straně 558, kdež čísti jest jako den zázraku 24. března 1656). K události se vztahují některé fragmenty v oddíle XIII: Zázraky (strana 484—525).

A právě při této příležitosti probudila se v něm nesmírná touha pracovati k tomu, aby vyvrátil hlavní a nejsilnější důvody atheistů. Studoval je velmi pečlivě a vši silou ducha hledal prostředky, jak by je přesvědčil. Věnoval se tomu úplně. Poslední rok své práce stále jen sledával různé myšlenky o tomto předmetě: ale Bůh, jenž mu vnukl toto předsevzetí a všechny tyto myšlenky, nedovolil, aby dílo dokončil, z důvodů nám neznámých.

Vzdání světa, které tak pečlivě dodržoval, nebránilo, aby se často stýkal s lidmi vznesého ducha a urozené povahy, kteří, myslíce na odloučení od světa, žádali ho o jeho mínění a přesně se jím řídili, a jiní, kteří byli souzeni pochybnostmi ve věcech víry a kteří věděli, jak hluboké jest jeho poznání, přicházeli k němu na poradu a vždycky se vraceli uspokojeni. Takže všechny tyto osoby, které nyní žijí veřejně křesťansky, dosvědčují, že za všechno dobré, co konají, jsou díky povinni jeho názorům, jeho radám a vysvětlením, jež jim dal.

Tyto hovory, ke kterým se cítil často zavázán, nepřestávaly v něm vzbuzovati obavu, aby v nich nebylo jisté nebezpečství. Ale protože nedovedl srovnati se svým svědomím, aby odešel přel pomoc, kterou na něm lidé žádali, našel proti tomu lék. Navlékal si při takových příležitostech na holé tělo železný pás hrotů; a když

na něj přišla nějaká marnivá myšlenka nebo když pocítoval zálibu na místě, kde byl, nebo něco podobného, bil se lokty, aby zesílil bodání, a připomínal si tak sám svoji povinnost. Tato praxe zdála se mu býti tak užitečná, že v ní setrval až do smrti, i ještě v posledních dobách života, kdy z bolesti nevycházel, protože, když nemohl psáti ani čísti, byl nucen zůstávati v nečinnosti a procházeti se někdy. Ustavil se bál, aby ho tento nedostatek zaměstnání neodvrátil od jeho předsevzetí. Do věděli jsme se o všech těch věcech teprv po jeho smrti a od osoby velmi ctné, která k němu měla velikou důvěru a k níž také on měl mnoho důvěry, již byl nucen to říci z důvodů, které se jí samé týkaly.

Tato přísnost, již sám na sobě uplatňoval, byla důsledkem oné veliké zásady odříkání se každé slasti, na níž založil celou správu svého života od počátku své odloučenosti od světa. Nezanedbával ani uskutečňování oné druhé zásady, která jej zavazovala zříci se každé zbytečnosti; neboť zřavoval se tak pečlivě všech věcí zbytečných, že pomalu neměl ve svém pokoji ani koberce, protože v tom neviděl nic nutného a nadto se k tomu necítil vázán žádnými ohledy, ježto se zde vídal jenom s lidmi, kterým ustavičně doporučoval sebedříkání;

takže nebyli překvapeni, že sám žil tak, jak radil jiným, aby žili.

Takto žil po pět let, od svého třicátého roku až do třicátého pátého, pracuje neustále pro Boha nebo pro bližního nebo pro sebe a usiluje o stále větší a větší sebezdokonalení; a mohlo by se říci, že takto žil až do smrti; neboť čtyři léta, kterých mu Bůh ještě dopřál, nebyla než ustavičná slabost. Nebyla to nemoc, která by byla přišla nově, ale zesílení těžké choroby, kterou trpěl již od mládí. Ale nyní byl jí tak prudce napaden, že konečně podlehl; a po celou tu dobu nemohl vůbec ani okamžik pracovati na velikém díle, jež podnikl pro náboženství, ani se dorozumívati s osobami, které se na něho obracely o radu, ani ústně ani písemně, neboť jeho bolesti byly tak veliké, že jim nemohl vyhověti, ac si toho velice přál.

Toto obnovení choroby začalo bolestí zubů, která ho úplně připravovala o spánek. Za dlouhého bdění přišlo mu jedné noci bezděčně na mysl jakési pravidlo rulety. Po této myšlence následovala druhá a třetí, až konečně z množství myšlenek, které plynuly jedna z druhé, dospěl jaksi proti své vůli k důkazu toho všeho, čím sám byl překvapen. Ale protože se již dávno zřekl všech těchto vědomostí, ani nepomyslel, aby to napsal. Nicméně, ježto přile-

žitě o tom mluvil s osobou, již byl zavázán veškerou úctou a která sama jej ctíla a srdečně mu byla vděčna, tato osobnost¹, která vyniká jak zbožností tak výbornými vlastnostmi ducha i vzněšeností svého rodu, pojavši úmysl, který směřoval jen k slávě boží, uznala za vhodné, aby to tak napsal a vytiskl.

Teprve tehdy to napsal, ale ve velikém chvatu za osmnáct dní; neboť tiskl najednou dvě různá pojednání a rukopisy dával dvěma tiskárům současně kus po kuse podle toho, jak pracovali, nemaje sám ani opisu, jak se po půl roce ukázalo.

Zatím jeho nemoc stále pokračovala, nepolevujíc ani na okamžik, takže již nemohl, jak jsem rekla, pracovat i takřka nikoho přimouti. Jestliže mu však bránila sloužiti veřejnosti a jednotlivcům, nebyla neúžitečná jemu samému, a snášel ji tak klidně a trpělivě, že jest možno se domnívati, že Bůh chtěl jej učiniti právě takovým, jakým si jej přál uvídněti před sebou; neboť po dobu této dlouhé nemoci nikdy se neodvrátil od svých předsevzetí, maje na mysli ony veliké dvě zásady, odříkání každé bolesti a každé zbytečnosti. Plnil je v nejtěžší jim naprosto všechno, co jim jest příjemno;

¹ Arthus Gouffier, duc de Roannez.

když z nutnosti musil činiti něco, co jim mohlo býti vhod, dovedl ku podivu obrátně odvrátiti od toho mysl, aby na tom neměl podílu. Na příklad, protože pro ustavičnou chorobu musel se vyživovati jemnou stravou, velice dbal, aby neochutnával, co pojídal, a všiml jsme si, ačkoli jsme pro něj vybírali jenom nejlepší maso, znajíce jeho nechuti, že nikdy neřekl: »To je dobré«; a když mu bylo předloženo něco nového podle roční doby, byl-li po jídle otázan, zda mu to chutnalo, říkal prostě: »Měli jste mne upozorniti před tím, neboť nyní se již nepamatuji a přiznávám, že jsem si nedal pozor.« A když se stalo, že si někdo v jeho přítomnosti pochvaloval nějaké maso, bylo mu to nesnesitelné; nazýval to smyslným, i když šlo třeba jen o věci nejobyčejnější; neboť bylo mu to důkazem, že lidé jedí, aby uspokojili chuť, což je vždycky něco špatného.

Abyste tomu sám nepodleh, nikdy nechtěl pustiti, aby mu byla připravována omáčka nebo kořeněná jídla, a nechtěl ani pomeranče ani hroznů a nic, co povzbuzuje chuť, ačkoli přirozeně měl rád takové věci. A aby se udržel v pravidelných mezích, dal pozor již na počátku své odloučenosti, čeho je třeba jeho žaludku; a od té doby pravidelně jedl jen to, co jísti musel, takže toho nikdy nepřekročil, ať měl chuť sebevětší; a ať cítil sebevětší ne-

chuť, přece to snědl; a když byl otázan, proč si tak činí násilí, odpovídal, že je to potřeba žaludku, kterou dlužno upokojiti, a nikoli chuť.

Umrtvování smyslů nezáleželo jen v tom, že se odříkal všeho, co by jim bylo příjemné, ale že také neodmítal nic, co by jim mohlo býti nevhod at ve stravě, at v lécích. Po čtyři léta jedl silné polévky a neprojevil nejmenšího odporu; přijímal všechno, co mu bylo předpisováno pro uzdravení, bez námitek, at to bylo sebe nepřijemnější, a když jsem se divila, že k tomu nejví nejmenší nechuti, smál se mně a říkal, že sám nechápe, jak může někdo dávatí najevo odpor k léku, jež bere dobrovolně, když byl upozorněn, že není dobrý, a když jenom násilí nebo překvapení mohou mítí takový účinek. Takovým způsobem se snažil ustavičně o umrtvování svých smyslů.

Cítil tak velikou lásku k chudobě, že stále na ni myslil; takže, chtěl-li něco podniknouti nebo jestliže ho někdo žádal o radu, první, co mu přišlo na mysl, byla otázka, může-li to býtí konáno v chudobě. Nejvíce se zpytoval, zda odolá choutce vynikati ve všem, užívati při všem nejlepších dělmíkú a podobně. Bylo mu také nesnesitelné, snažil-li se kdo přilís, aby měl všechno pohodlí, aby měl všechno po ruce, a tisíc jiných věcí, které činíváme bez roz-

pakú, poněvadž se nám nezdá, že by v tom bylo něco špatného. Ale on o tom soudil jinak a říkal nám často, že nic tak nehubí ducha chudoby jako toto chtivé vyhledávání pohodlí a blahobytu, které vždycky touží jen po tom nejlepším a nejdokonalejším; a říkal nám, že si máme vybíratí za dělníky lidi nejchudší a nejpoctivější a nepachtí se po nádhře, která nikdy není nutná a nemůže nikdy býtí užitečná. Zvolal někdy: »Kdyby srdce mé bylo tak chudé jako můj duch, byl bych velice šťasten; neboť jsem ku podivu přesvědčen, že život v chudobě jest pravá cesta k spáse.«

Tato láska k chudobě vedla jej k tomu, že miloval chudé tak upřímně, že nikdy neodříkl almužny, ačkoli dával jen z toho, čeho sám potřeboval, protože neměl mnoho a nutná vydání, která měl při své nemoci, přesahovala jeho příjmy. Ale jestliže jsme mu to chtěli pomenouti, když dával značnější almužnu, zlobil se a říkal: »Zpozoroval jsem, že, at je člověk sebe chudší, vždycky něco zanechává, umíraje.« Takto umlčoval; a šlo to někdy tak daleko, že si musel vybíratí peníze z kapitálu, protože rozdal všechno, co měl, a nechtěl pak obtěžovatí svých přátel... O jmění stal jen proto, aby mohl pomáhatí chudým; kdykoli mohl mítí naději, že nějaké peníze dostane, začal je rozdávatí dřív, než si jimi byl jist.

Jeho láska k chudým byla neustále veliká, ale ke konci jeho života zesílila tak, že jsem se mu zavděčila jen tehdy, jestliže jsem s ním ho-vořila o chudobě. Vybízel mne velmi důtklivě, abych se obětovala službě chudým a vedla k to-mu i své děti. A když jsem mu říkala, že se obávám, aby mne to neodvádělo od rodiny, pra-vil, že je to jenom nedostatek dobré vůle a poněvadž jsou různé stupně ve vykonávání této ctnosti, že je možno konati ji tak, aby to nesko-dilo péči domácí. Říkal, že je to obecná povin-nost křesťanů a že není třeba zvláštního zna-mení, abychom věděli, jsme-li k tomu povoláni, neboť jest jisto, že právě podle toho bude Ježíš Kristus souditi svět; a kdybychom povázili, že jediné opomenutí této ctnosti je příčinou zatra-cení, že tato jediná myšlenka je schopna vésti nás k tomu, abychom se zbavili všeho, máme-li víru. Říkal nám také, že navštěvování chudých je nesmírně prospěšné, protože, vidíme-li usta-vičně bídu, již jsou sklíčováni, a že ani v nej-těžších nemocech nemají toho nejpotřebnějšího, museli bychom býti po tom velice zatvrzelí, kdybychom se dobrovolně nezříkali zbytečného pohodlí a všelikého nadbytku.

Všechny tyto řeči nás povzbuzovaly a vedly někdy k tomu, že jsme činili návrhy, jak na-léztí prostředky pro všeobecná zařízení, jimž by se odpomohlo všem nedostatkům; ale on

toho neschvaloval a říkal, že nejsme povoláni k všeobecnému, nýbrž k zvláštnímu, a že si myslí, že způsob Bohu nejpríjemnější jest slou-žití chudým chudě, to jest každý podle své možnosti a neplniti si myslí velikými záměry, které pocházejí z oně snahy po vyniknutí, kte-rou vždycky káral. Ne že by zamítal zřizování všeobecných nemocnic; naopak, měl k tomu mnoho lásky, jak to dokázal ve své závěti; ale říkal, že tyto veliké podniky jsou vyhrazeny jistým osobám, které Bůh k tomu určil a jež jaksi vedl k tomu viditelně; ale že to není obecná povinnost každého, jako denní a zvlášť-ní pomoc chudým.

Toť část jeho poučení, která nám dával, aby nás vedl ke konání této ctnosti, která za-ujímala tak veliké místo v jeho srdci; toť malá ukáзка jeho veliké lásky k bližnímu.

Jeho čistota nebyla menší; a měl také v úctě tuto ctnost, že stále bděl, aby nebyla urážena ani v něm ani v jiných; jest až neuvěřitelné, jak byl přísný v tom směru. I sama jsem se tím ocí-tala v rozpacích; neboť často káral moje řeči, které jsem pokládala za velmi nevinné a jejichž vady mně pak ukázal, kterých bych si nikdy nebyla vědoma bez jeho upozornění. Řekla-li jsem někdy náhodou, že jsem viděla krásnou ženu, zlobil se a říkal mi, že nemám nikdy tak mluvití před služebnictvem a před mladými lid-

mi, protože nevím, jaké myšlenky tím mohou v nich vyvolávat. Také nemohl vidět, jak moje děti mne líbají, říká, že mám je tomu odvyknouti a že jim to může jen škodit; a že jim můžeme projevovati něžnost tisícerým jiným způsobem. Taková poučení mně dával a tak bděl nad zachováváním čistoty v sobě i v jiných.

Asi čtvrt roku před smrtí stal se mu případ, který byl toho velmi jasným důkazem a z něhož zároveň bylo vidět velikost jeho lásky k bližnímu. Když se vrátil jednoho dne ze mši od Sv. Sulpicia, přišla k němu dívka asi patnáctiletá, velmi krásná, a žádala ho o almužnu. Byl dojat, vida tuto osobu vystavenou tak zřejmému nebezpečení; ptal se jí, kdo jest a co jí nutí prositi o almužnu; a dověděl se, že je z venkova, že její otec je mrtev a nemocná matka právě toho dne odnesena do nemocnice, věřil, že ji Bůh k němu poslal, právě když toho potřebovala. I zavedl ji hned do semináře, kde ji svěřil do rukou jednoho dobrého kněze, jemuž dal peníze a prosil ho, aby se o ni staral a usadil ji v místě, kde by se jí dostalo vychování se zřetelem na její útlý věk a kde by byla osobně bezpečná. A aby mu usnadnil tento úkol, řekl, že mu nazítří pošle ženu, která jí koupí šaty a vše, čeho by bylo zapotřebí, aby mohla vstoupiti do služby u některé paní. Druhého dne po-

slal ženu, která se o ni starala s oním dobrým knězem tak, že když ji ošatili, uvedli ji na velmi dobré místo. A když se tento duchovní tázal ženy na jméno toho, kdo prokázal onen dobrý skutek, pravila, že to nesmí říci, ale že časem přijde, aby opatřila potřeby oné dívky. I prosil ji, aby si vyžádala dovolení, aby mu směla říci jeho jméno: »Slibuji vám, že o tom nikdy nebudu mluvit, pokud on bude živ; ale dá-li Bůh, že zemře dřív nežli já, bude mně k útěše, zjevím-li tento čin, neboť shledávám jej tak krásným, že nemohu strpěti, aby zůstal v zapomnutí.« A tak z této jediné příhody dobrý duchovní, neznaje ho, poznal, jak laskavý je k bližnímu a jak miluje chudobu.

Měl také neobyčejně rád nás a všechny ty, o jejichž oddanosti vůči Bohu nepochyboval; ale tato láska nešla tak daleko, že by na nás lpěl, jak toho dal zřejmý důkaz při smrti naší sestry, která předcházela jeho smrt o deset měsíců; neboť když tuto zprávu uslyšel, řekl jenom: »Dej nám Bůh tu milost, abychom také dobře zemřeli!« a od té doby stále žil v podivuhodné podřízenosti rozkazům Prozřetelnosti boží, připomínaje si jen veliké milosti, které Bůh prokázal mé sestře, pokud byla živa, a okolnosti, za jakých zemřela, a stále říkal: »Bla-hoslavení ti, kdo umírají, umírají-li v Pánu!« Když viděl mne stále zarmoucenou pro tuto

ztrátu, kterou jsem tak hluboce pociťovala, hněval se a říkal mně, že to není dobře, že nemá me mítí takových citů nad smrti spravedlivých a že naopak máme chváliti Boha proto, že ji tak brzy odměnil za malé služby, jež mu prokázala.

Takto dával najevo, že nijak nelpí na těch, které miloval; neboť kdyby toho byl schopen, nepochybně bylo by to vůči mojí sestře, protože jistě to byla osoba, kterou na světě miloval nejvíce.

Ale na tom nepřestal; neboť nejen že nelul k jiným, ale nechtěl vůbec, aby jim lnuili k němu. Nemluví o nějakém přilnutí hříšném a povážlivém, neboť to je hrubé a každý to ví dobře; ale mluvím o přátelstvih nejnevinnějších; a v tom směru se choval nejnábožněji, aby nezavdal podnětu a tomu i zabránil; a protože jsem to nevěděla, byla jsem někdy velmi překvapena jeho odmítavostí vůči mně a řekla jsem to své sestře, stěžujíc si, že mne můj bratr nemá rád, a že se zdá, že jsem mu protivná, i když mu v jeho churavosti nejdodaněji sloužím. Sestra na to odpověděla, že se mylím, že naopak ví dobře, že mne má tak rád, jak jen si mohou přát. Tak sestra uklidnila mou mysl, a netrvalo dlouho, měla jsem toho i důkazy; neboť jakmile se naskytla příležitost, kdy jsem potřebovala pomoci svého bratra, chopil se jí

s takovou péčí a s tolikými důkazy lásky, že jsem nemohla pochybovati, jak velice mne má rád; takže jsem přisuzovala jeho utrpení chladné způsoby, s jakými přijímal moji horlivou snahu zříjenniti mu život; a tato hádanka se mně vysvětlila až v den jeho smrti, když osoba¹ velmi vážená pro velikost svého ducha i svoji zbožnost, s níž mnoho rozmloval o konání ctnosti, mně řekla, že jí dal mimo jiná i to poučení, že při nikom, ať je to kdokoliv, nesnese, aby na něm lpěl láskou; že je to hřích, jehož nikdo si dost neuvědomuje, protože se nezná dosti jeho velikost, a že se neuvažuje, jak, rozněcujeme-li a trpíme-li takové ulpívání, zaměstnááme srdce, které, protože patří má jen Bohu, olupujeme o věc na světě nejdrahocenější.

Viděli jsme potom, že tato zásada tkvěla hluboko v jeho srdci, neboť, aby jí měl stále na mysli, napsal si jí na kousek papíru takto:² »Jest nesprávné, aby někdo ke mně přilnul, i kdyby to učinil rád a dobrovolně; zklamal

¹ Byl to asi Jean Domat, důvěrník Pascalův v poslední hodině; patřil do užšího kroužku Pascalových přátel v Port-Royalu.

² Tento zápis je v našem vydání zařazen jako fragment 471 (strana 272—273). Domat si jej opsál z rukopisu Pascalova a připojil: »Original tohoto listku má paní Périerová.«

bých ty, v nichž vzbudil bych tuto touhu, neboť nejsem cílem nikoho a nemám, čím bych je uspokojil. Což nejsem hotov zemřít? a tak předmět jejich lásky zemře. Tedy jako bych byl vinen, kdybych získával víru nepravdě, i když bych o ní přesvědčoval mírně a kdyby se jí věřilo rádo a kdyby se i mně tím působila radost, stejně jsem vinen, připustím-li, abych byl milován. A působím-li na lidi tak, že ke mně lnou, musím upozorniti ty, kdo byli hotovi souhlasiti se lží, že tomu nemají věřiti, i kdyby mně to bylo sebe výhodnější; a stejně že nemají lnouti ke mně; neboť je třeba, aby žili starajíc se, jak se líbiti Bohu, nebo hledajíc jej.«

Takto se poučoval sám a tak vykonával svá předsevzetí, že jsem se i sama mýlila. V důkazech, které máme o jeho skutcích a o kterých jsme se dověděli jako náhodou, můžeme viděti aspoň část poznání, které mu dal Bůh k dokonalosti křesťanského života.

Byl tak horlivý k rádu božím, že nesnesl, aby v čemkoli byl porušen; to právě činilo jej tak věrným služebníkem královým, že byl proti všem za bouří pařížských, a vždycky potom viděl jenom záminky ve všech důvodech, které se uváděly na omluvu vzpoury; a říkal, že v státě, který se stal republikou, jako Benátky, jest velikým zlem, pomáhati k tomu, aby tam byl dosazen král, a potlačovati svobodu národů, jinž

Bůh jí dal; ale ve státě, kde královská moc je vybudována, porušovati úctu, kterou jsme jí povinni, není než jakási svatokrádež; protože je to nejen obraz moci boží, ale přímo účast na této moci, a odporujeme-li jí, zřejmě se protivíme rádu božím, a tak že nelze dost varovati před touto chybou, nehledíc k tomu, že je vždycky doprovázena občanskou válkou, která jest největším hříchem, kterého se můžeme dopustiti proti lásce k bližnímu. A držel se této zásady tak upřímně, že odmítl v té době velmi značné výhody za to, že se jí ne-zpronevěřil. Říkal obvyčejně, že je tak dalek tohoto hříchu jako vraždy člověka nebo loupeže na hlavní silnici; a že konečně se nic tak nepřičí jeho povaze a že není nic, co by jej méně uvádělo v pokušení.¹

¹ Paní Périerová uvádí toto se zvláštním důrazem, asi se zřetelem na politické poměry té doby. Všechno, co se týkalo Port-Royalu, bylo Ludvíku XIV. podezřelé, a další historie persekucí, jimiž autority církevní a státní stihaly Port-Royal, ukazují, že subtilní úvahy Pascalovy o pravdě a síle, o spravedlnosti a násilí nepůsobily na hrubé ruce veřejné moci. Pascal přesně rozlišoval sféru politiky a sféru věcí božích; respektoval zřízení monarchické — když už tu jednou bylo — v zájmu obecného míru a pořádku a roku 1652 odešel před účast ve Frondě. Ovšem v pátém oddílu našeho vydání Pascalových *Mýšlenek*, nadepsaném *Spravedlnost*, najdou se povážlivé výroky o vládčích tohoto světa, které sotva byly vhod všemohoucím násilníkům.

Takto smýšlel o povinnostech ke králi a také byl nesmířitelný ke všem, kdo se stavěli na odpor; a že to nebyla věc povahy nebo lpění na těchto zásadách, jest viděti z toho, jak podivuhodně mírný byl k těm, kdo uráželi jej samého; takže nikdy nečinil rozdílu mezi jedněmi a druhými a zapomínal tak na prosto, co se týkalo jen jeho osoby, že bylo těžko přivésti jej k tomu, aby si na to vzpomněl a bylo nutno připomenouti okolnosti, za jakých se to stalo. A když jsme se tomu někdy divili, říkal: »Nedivte se, to není z ctnosti, ale ze skutečného zapomenutí; už si na to vůbec nevzpomínám.« Jest tedy viděti, že urážky, které se týkaly jenom jeho osoby, nečinily na něj valného dojmu, když na ně tak snadno zapomínal; neboť pamět měl tak výbornou, že často říkal, že nikdy nezapomněl věci, které si chtěl zapamatovati.

S takovou míností snášel věci nepřijemné až do konce, neboť krátce před smrtí, když byl uražen velmi hrubě osobou, která mu byla zavázána velikými díky, a když mu současně tato osoba prokázala jakousi službu, děkoval jí tak ponížene a uctivě, že to bylo až příliš; a nebylo to ze zapomenutí, neboť se to stalo současně; ale bylo to tím, že vskutku nepociťoval urážek, které se týkaly jen jeho osoby.

Všechny vlastnosti, jejichž zvláštní rysy

jsem uvedla, uvidí se lépe v stručném zápisu, který si učinil sám na papírku¹:

»Miluji chudobu, protože on ji miloval. Miluji statky, neboť z nich pomáhati možno chudým. Zachovávám věrnost ke každému, neopládám zlého těm, kdo mi je činí; ale přejí jim stavu podobného jako je stav můj, kde nepřijímá se zlo ani dobro od lidí. Snažím se býti spravedlivý, pravdivý, upřímný a věrný ke všem lidem; a srdečně miluji ty, s nimiž mne Bůh blíže spojil; a ať jsem sám nebo před zraky lidí, při všech skutečích svých mám na mysli Boha, jež má je souditi a jemuž jsem všechny zasvětil. — Takové jsou moje city, a blahorečím po všechny dny života svého svému Vykupiteli, který mně je dal a jež z člověka plného slabosti, bídy, žádosťivosti, pýchy a ctižádosti, učinil člověka zbaveného všech těch zel sílou milosti, které patří všechna sláva toho, neboť ze sebe měl jsem jen bídu a blud.«

Takto sám se zobrazil, aby, maje stále před očima cestu, kterou jej Bůh vedl, se nemohl z ní odchýliti. Toto poznání spojené s velikostí jeho ducha nepřekázelo neobyčejné prostotě, která provázela celý jeho další život a která jej činila přisným ve všem konání, které sou-

¹ Je to v našem vydání fragment 550 (strana 305 až 306).

víselo s náboženstvím. Měl velice rád služby boží a zvláště Hodinky, protože složený jsou z žalmu CXIX,¹ v němž nalézal tolik obdivuhodných věcí, že jej předčítal s velikým zálibením. Když s přáteli rozmlouval o kráse tohoto žalmu, byl unesen tak, že byl takřka bez sebe; a toto rozjímání jej tak naklonilo všem skutkům, jimiž se snažíme uctívati Boha, že ani jediného nezanedbával. Když mu byl poslán každého měsíce modlitební lístek², jak se děje na mnoha místech, přijal jej vždycky s obzvláštní úctou a četl si denně nábožný text; a poslední čtyři leta života, jelikož nemohl pracovati, jeho největší útechou bylo navštěvovati chrámy, kde byly vystaveny ostatky nebo kde byla nějaká slavnost náboženská; a k tomu měl duchovní almanach, který mu označoval místa, kde byly zvláštní pobožnosti; konal to všecko tak prostě a zbožně, že všichni, kdo jej viděli, byli překvapeni: což dalo podnět k onomu krásnému slovu jedné osoby

¹ V originále je — podle Vulgaty — uveden žalm 118; podle Bible Kralické je to žalm 119.

² Některé náboženské obce, také Port-Royal, posílaly určitým osobám každý měsíc lístky s náboženským textem a s námětem k rozjímání. »Tajemství Ježíšovo«, které v tomto našem vydání je uvedeno jako fragment 553 (strana 307—313), bylo napsáno asi z podnětu podobného lístku.

velmi ctnostné a osvěcené: že milost boží se projevuje ve velikých duších malými věcmi a v duších všedních věcmi velikými.

Tato veliká prostota se projevovala, když se s ním hovořilo o Bohu nebo o něm samém; takže když v předvečer smrti kněz, muž velmi učený a ctnostný, přišel jej navštívit, jak si byl přál, a hodinu u něho pobyl, odešel od něho tak povzruzen, že mi řekl: »Jděte, utěšte se; povolá-li jej Bůh, máte proč jej chváliti za milosti, které mu učinil; vždycky jsem na něm obdivoval mnoho velikých věcí, ale nikdy jsem nezpozoroval veliké prostoty, kterou jsem právě viděl. To je neobyčejné při duchu jako je on, a z celého srdce bych si přál býti na jeho místě.«

Pan farář od Svatého Štěpána¹, který jej navštěvoval po celou jeho nemoc, viděl totéž a říkal často: »To je dítě, je pokorný, je poslušný jako dítě.« Pro tutéž prostotu mohli jsme docela otevřeně upozorňovati jej na jeho chyby a bez odporu se podřizoval radám, které jsme mu dávali. Nesmírná živost jeho ducha činila jej někdy tak netrpělivým, že jsme mohli slyšeti jej uspokojiti; ale když jsme jej na to upozornili nebo když sám zpozoroval, že ně-

¹ Byl to P. Beurier, pozdější abbé u Svaté Jenovefy. (Poznámka pani Périerové.)

koho pohněval svou netrpělivostí, hned hleděl to napravití jednaním tak vlídným a tolikerou dobrotou, že nikdy tím neztratil přátelství nikoho.

Snažím se jak mohu mluvití zkrátka; jinak bych musela vyprávěti velmi mnoho jednotlivostí o každé z věcí, které jsem zpozorovala; ale poněvadž se o tom nechci šířiti, přecházím k poslední jeho nemoci.

Ta začala zvláštní nechutí k jídlu dva měsíce před smrti; lékař mu radil, aby se zdržel tuhé stravy a aby užíval projímadel; zatím co byl v tomto stavu, konal skutek milosrdenství hodný paměti. Měl u sebe dobrého muže jediného s ženou a s celou rodinou, jimž poskytl místnost a dával dříví, všechno z lásky k bližnímu, neboť od nich nezádal žádných služeb, ale jen aby nebyl sám v domě. Tento dobrý muž měl syna, který onemocněl v té době nemocí, měl strach, že se budu k vůli svým dětem obávati k němu přijíti. To jej přimělo k tomu, aby pomýšlel na to, jak se od nemocného oddělití; ale protože se bál, že by jej uvedl v nebezpečení, kdyby jej dal odvézti z domu v tomto stavu, raději sám odešel, ačkoli byl již těžce nemocen, a pravil: »Změna příbytku je méně nebezpečná pro mne, a proto je třeba, abych se vystěhoval já.« A tak 29.

června odešel ze svého domu, přišel k nám a již se nevrátil.

Neboť tři dny nato byl napaden velmi prudkou kolikou, která mu naprosto znemožňovala spánek. Avšak velikou silou ducha a s velikou zmužilostí vzdoroval svým bolestem s obdivuhodnou trpělivostí. Nepřestával vstávati z lože každého dne, sám si bráti léky, nechť je strpěti, aby mu byla prokazována nejmenší služba. Lékaři, kteří jej ošetřovali, věděli dobře, že jeho bolesti jsou značné, ale protože měl tep velmi dobrý, že se nezhoršoval a nebyla žádná horečka, ujišťovali, že není nebezpečí, užívajíce i takových slov: »Není ani nejmenšího stínu nebezpečení.«

Přes tyto řeči můj bratr vída, že pokračující bolesti za stálého bdění jej oslabují, čtvrtého dne své koliky a dříve než ulehl nadobro, poslal pro pana faráře a vyzpovídal se. To způsobilo rozruch mezi jeho přáteli a přimělo mnohé, aby jej navštívili celí uděšením strachem, a sami lékaři tím byli tak překvapeni, že to nemohli neosvědčiti, říkajíce, že je to důkaz strachu, kterého se nenadáli s jeho strany. Když můj bratr viděl, jaké vzrušení to způsobilo, mrzel se a pravil: »Byl bych chtěl přimouti svátost oltární, ale když vidím, jak jsou lidé překvapeni mou zpovědí, obával bych se, aby nebyli překvapeni ještě víc,« — a protož

pan farář s ním souhlasil, nepřijal svátosti oltářní.

Zatím nemoc postupovala, a jelikož pan farář přicházel k němu občas na návštěvu, můj bratr se vyzpovídal při každé takové příležitosti, ale nemluvil o tom, aby nikoho nepolekal, protože lékaři ustavičně tvrdili, že v jeho nemoci není žádného nebezpečí. A vskutku se mu trochu v bolestech ulevilo, takže někdy i v pokoji vstal. Nicméně nikdy ho neopustily docela a někdy se i vracely a on také velice huibl; ale to nijak lékaře neznepokojovalo; avšak ať řekli co chtěli, sám vždycky pravil, že je v nebezpečí, a neopomenul se vyzpovídati, kdykoli jej pan farář navštívil.

V té době napsal i závěť, kde nebylo zapomenuto na chudé a kde si činil násilí, aby jim neodkázal více, neboť mně pravil, když by pan Périér byl v Paříži a kdyby souhlasil, že by celé své jmění věnoval chudým. Konečně neměl na mysli a na srdci nic než chudé a řekl mi: »Jak to, že jsem neučinil nikdy nic pro chudé, ačkoli jsem je vždycky měl tak rád?« Odpověděla jsem mu: »To je tím, že jste neměl nikdy dost jmění, abyste jim dával velké jmění.« I namítl mi: »Když jsem neměl dost a svou práci; v tom jsem chyboval. Majili pravdu lékaři a dá-li mně Bůh, abych se uzdra-

vil z této nemoci, jsem rozhodnut nevěnovati celý svůj další život ničemu jinému než službě chudým.« Tak smýšlel v době, kdy si jej Bůh vzal.

S touto vřelou láskou spojoval za své nemoci trpělivost tak obdivuhodnou, že povznášel a v úžas uváděl všechny, kdo byli kolem něho. Těm, kdo mu dávali najevo starost o jeho zdraví, říkal, že sám takové starosti nemá a že se uzdravení takřka obává; a když se ho tázali na důvod, pravil: »Protože znám nebezpečí zdraví a výhody nemoci.«

V nejprudších bolestech, když jsme se rmoutili vidouce, jak trpí, říkal: »Nelituje mne; nemoc je přirozený stav křesťanů, neboť tak teprv jsme tam, kde bychom měli být vždycky, zbaveni všeho dobra a všech slastí smyslů, prosti všech vášní, které pobuňují po celý život, bez citlivosti, bez laskoty, v ustavičném očekávání smrti. Neměli by takto žít křesťané? a není to veliké štěstí, jsme-li z nutnosti ve stavu, v němž jsme povinni být, a můžeme-li jen se poddávatí pokorně a mírně? Proto nežádám na vás nic, než abyste prosili Boha, by mně prokázal tuto milost.« V takovém duchu snášel všechny bolesti.

Velmi si přál přijmouti svátost oltářní, avšak lékaři byli proti tomu, říkajíce, že to nemůže učiniti na lačný žaludek, leda v noci,

což neshledávali vhodným učiniti bez nutnosti a že k přijímání svátosti oltářní na poslední posilu je třeba býti v nebespečí smrti; a protože toho při něm nenalézali, nemohli mu dáti této rady. Tento odpor jej mrzel, ale byl nucen ustoupiti.

Zatím kolika ustavičně pokračovala, i přikázali mu pít vody, které mu vskutku hodně ulevily; ale šestého dne pít, dne 14. srpna, pocítoval velikou zárať s velikou bolestí v hlavě; a ač lékaři tím nebyli překvapeni a ujistovali ho, že jsou to jenom plyny z vod, nechal se vyzpovídati a žádal s neuvěřitelným naléháním o svátost oltářní a ve jménu Boha aby odložili překážky, které mu až dosud kladli, a spěchal tak na to, že mu kdosi přítomný vytkl rozčilení a že by měl spolehnouti na mínění svých přátel, že se mu daří lépe, že koly už skoro nemá a že mu zbývá už jen trochu nadýmání z vody, že by nebylo správně posílati pro svátost oltářní a že by bylo lépe odložit to a vykonati přijímání až v kostele. Odpověděl na to: »Vý necítíte mé nemoci a mýlíte se; má bolest hlavy je něco neobyčejného.« Nicméně, když viděl, jak velice odporují jeho přání, neodvázil se již o tom mluvit; ale řekl: »Ježto mi není poskytnuta tato laskavost, přál bych si nahraditi ji nějakým dobrým skutkem, a poněvadž nemohu přijímati v Je-

žíši Kristu, přál bych si přijímati v jeho údech, a proto jsem myslil, aby zde v domě byl chudý nemocný, jemuž by byly prokazovány stejné služby jako mně, aby mu byl zvlášť někdo poruce, a konečné, aby nebyl rozdíl mezi ním a mnou, abych měl účtchu, že jest jeden chudý, se kterým se zachází stejně jako se mnou, v zahambení, jímž trpím z velikého nadbytku všeho, čeho je mi zapotřebí. Neboť když si pomyslím, že v téže době, kdy mám všeho dost, je nekonečně mnoho chudých churavějších než já, kteří nemají ani věci nejnezbytnějších, to mi působí utrpení, kterého nemohu snést; a tak prosím vás, abyste pana faráře požádali o nemocného podle mého předsevzetí.«

Poslala jsem ihned k panu faráři, který vzkázal, že nemá nikoho v takovém stavu, aby mohl býti převezzen, ale že mu dá, jakmile se uzdraví, možnost prokázat lásku k bližnímu tím, že mu dá na starost starce, o nějž by pečoval až do smrti; neboť tehdy nepochyboval, že se uzdraví.

Ježto viděl, že nemůže míti chudého ve svém domě u sebe, prosil mne, abych mu učinila tu laskavost a dala jej přenést do nemocnice pro nezhojitelně nemocné, poněvadž velice touží zemřít ve společnosti chudých. Řekla jsem mu, že lékaři neshledávají vhodným převážeti jej v tomto stavu, což jej velice mrze-

lo, a musela jsem mu slíbiti, ustane-li nemoc jen trochu, že jeho přání stále přibývalo; trpěl

Zatím bolesti hlavy stále přibývalo; trpěl jí, jako všemi ostatními bolestmi, aniž si naríkal; a jednou, když bolest byla nejprudší, 13. srpna, prosil mne, abych se zeptala lékaře, ale hned se octl v pochybách a pravil mi: »Bolí mne se, abych příliš neobtěžoval touto prahobou.« Nedbala jsem ovšem této námitky; a lékař mi nakázal pít syrovátku, tvrdíce ustavičně, že není žádného nebezpečí a že je to jen migréna a nadýmání. Nicméně, ať říkali, co chtěli, nevěřil jim nikdy, a prosil mne o kněze, který by u něho zůstal přes noc, a já sama, když jsem viděla, jak je mu zle a jak je vysílen, aniž jsem o tom mluvila, nariídila jsem, aby byly přichystány svíčky a vše, čeho třeba, aby mohl nazítří přistoupiti k stolu Páně.

Tyto přípravy nebyly zbytečné, ale poslouchají dřív než jsme si myslili, neboť k půlnoci jej přepadla tak prudká křeč, že když mimula, myslili jsme, že je mrtev, a nesmírně jsme všichni litovali vidouce, že umírá bez svátosti, kterých si tak naléhavě a tak často přál. Ale Bůh, jenž odměniti chtěl touhu tak horlivou a tak spravedlivou, zastavil jako zázrakem tuto křeč a vrátil mi plné vědomí jako při úplném zdraví; takže pan farář, vstupuje do pokoje s velebnou svátostí, zvolal: »Hle, tělo Páně,

kteřé vám přináším; hle ten, po kterém jste tolik toužil.« Tato slova jej probudila úplně; a když pan farář se přiblížil, aby mu podal svátost oltářní, napjal všechny síly a sám se napolo zdvihl, aby ji přijal s větší úctou; a když se ho pan farář podle obyčeje tázal na hlavní tajemství víry, odpověděl zřetelně: »Ano, pane, věřím v to všechno a z celého srdce svého.« Potom přijal poslední posilu a poslední pomazání s cily tak něžnými, že sél. Odpověděl na všechno a poděkoval panu faráři; a když tento jej žehnal svatým kalichem, pravil: »Kéž mne Bůh nikdy neopustí!«, což byla jakoby poslední jeho slova; neboť okamžik potom, když vykonal svoje důkúčinění, přepadly jej křeče, které ho už neopustily a které už ani na chvílku nedaly duchu volnosti: trvaly až do jeho smrti, která nastala dvacet čtyři hodiny potom, 19. srpna roku 1662, o hodině ráno, když mu bylo třicet devět let a dva měsíce.¹

¹ V úmrtním oznámení četlo se asi toto:

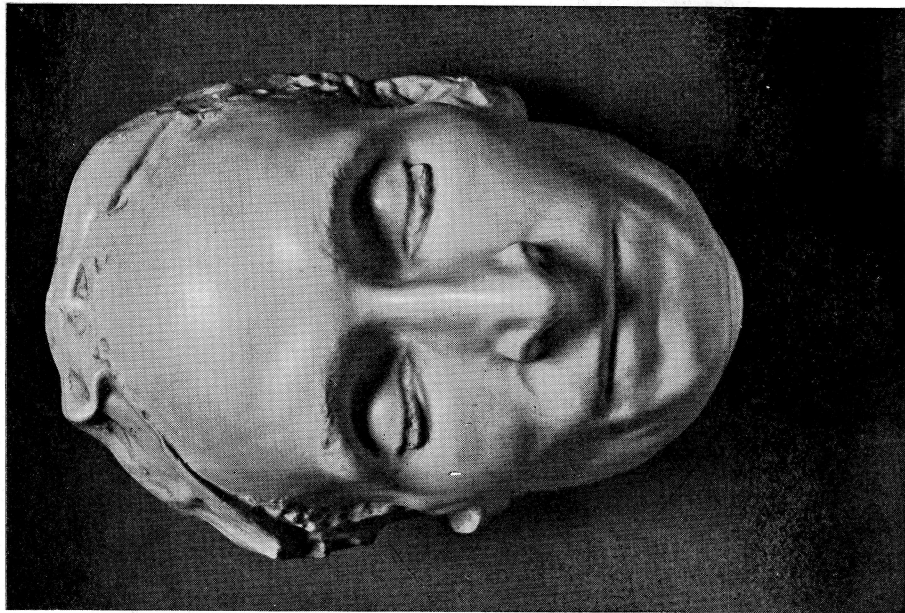
»Prosíme vás o účast na pohřebním průvodu, obřadech a pochování do hrobu zemřelého Blažeje Pascala, jenž byl za života escuyer, syn zemřelého pana Štěpána Pascala, státní rady a presidenta berního dvora v Clermont-Ferrand, zemřel v domě pana Périera, svého švakra a rady řečeného berního dvora, na příkopech u brány Sv. Marceola, nedaleko Oteč Učení křesťanského, kterýžto pohřeb se konati bude v pondělí 21. srpna

1662 v 10 hodin ráno, u Sv. Stěpána na Vrchu, v jeho farním kostele a v místě jeho hrobky...«

Před pohřbem byla vykonána pítva, jejíž výsledek sepsala slečna Périerova; zpráva jest zachována v rukopise Guerrierově a zní:

»Když byl otevřen, nalezeno bylo, že žaludek a játra jsou zkažené, vnitřnosti zesnětivéle, aniž lze říci, zda to bylo příčinou bolesti kolikových nebo byli-li to následek. Zvláštní pak bylo to, že lebka neměla žádného švu (nežli šipový); a to asi způsobovalo veliké bolesti hlavy, jimiž trpěl celý život. Je pravda, že měl kdysi šev zvaný fontální; ale protože zůstal otevřen v dětství příliš dlouho, jak se v tom věku často děje, a nemohl se uzavřítí, utvořil se callus, chrustavčitá látka, která jej úplně kryla a byla tak veliká, že bylo možno prstem ji nahmatati. Po švu věncovém nebylo stopy. Lékaři pozorovali, že mozek je neobyčejně veliký a jeho hmota byla tak hutná a hustá, že se z toho dalo souditi, že právě proto šev fontální se nemohl uzavřítí a proto příroda mu dala onen callus. Ale co bylo nejpodivnější a čemu se zvláště přisuzovala smrt a poslední příhody, které ji doprovázely, bylo to, že uvnitř lebky naproti mozkové dutině byly dva vtisky jakoby prstem ve vosku, plně sražené a zkažené krve, od které začínala sněťivěti již tvrdá bílá mozková.«

Lékařům zůstalo záhadou, jaká vlastně nemoc zničila muže tak mladého.

PASCALŮV MEMORIÁL

Když byla zrušena intendantura v Rouenu, vrátil se otec Pascalův v květnu roku 1648 do Paříže, byv jmenován státním radou. Již rok před tím Blaise i Jacquelina Pascalovi za návštěvy v Paříži seznámili se s vedoucími osobnostmi Port-Royalu, zvláště s P. Singlinem, a tu Jacquelina pojala úmysl vstoupiti do kláštera. Když se celá rodina odstěhovala do Paříže, oznámila Jacquelina svůj úmysl otci. Etienne Pascal přes velikou svoji zbožnost cítil, že by se nemohl od dcery odloučiti, a žádal ji, aby toho nechala, až snad po jeho smrti. Od května 1649 do listopadu 1650 pobývali všichni tři v Clermontu v rodině pani Périerové; Blaise se zatím zabýval fyzikálními pokusy s tíží a tlakem vzduchu (polemisoval pak ještě velmi energicky s jezuitskou kolejí, kde mu byla v červnu 1651 upřena originalita pokusu na Puy-de-Dôme), a Jacquelina bez vědomí otce byla ve stycích s Port-Royalem, připravujíc se na život klášterní. Etienne Pascal zemřel v Paříži 24. září 1651. Jacquelina chtěla vstoupiti do Port-Royalu, ale vyskytla se nečekaná překážka. Blaise Pascal, který ji sám původně přivedl k rozhodnutí zřici se života

světského, nyní, když se musel pro churanost vzdát intenzivní práce vědecké, odkázán na společností přátel a velmi zarmoucen úmrtním otcovým, přál si, aby Jacqueline neodcházela, a zdržoval její vstup do Port-Royalu. Nicméně 4. ledna 1652 odešla z domova.

Leta 1652 — 1653 označují se v Pascalově životě jako t. zv. světské jeho období. Zprvu, aby se rozptýlil v nemoci i v zármutku, zdokonaloval svůj počítací stroj, který poslal i švédské královně Kristině, příznivkyni francouzských učenců. Jako dvě leta před tím René Descartes zajel do Stockholmu a byl přijat Kristinou (podněbí švédské však přivedilo mu zápal plic a smrt 11. února 1650), také Blaise Pascal byl by rád osobně vzdal poctu »největší kněžně světa«, ale stav jeho zdraví mu dovolil napsati mladé královně jenom list plný obdivu a úcty.

Vědecké jméno Pascalovo setkávalo se s přízní i ve francouzské aristokracii. Mladý vévoda de Roannez velice si vážil jeho přátelství a pozval jej i k pobytu na svém panství v provincii Poitou. Rytíř de Méré, o kterém Pascal roku 1654 psal Fermatovi, že »je to velmi dobrý duch, ale žádný geometr«, ve své rozpravě o duchu z roku 1677 vzpomíná, jak na cestě, kterou podnikl s vévodou de Roannez a s panem Mitonem do Poitiers, byl s nimi

i jeden veliký matematik, který uměl jen to . . . Zdá se, že jeho nezkušenost světa působila ostatním zábavu. Ale jak byli překvapeni, když se tento muž »bez vkusu a citu« za dva tři dny tak oblohil v řeči a způsobech společností, že po jeho »geometrické« neobratnosti nebylo skoro stopy.

Tyto styky otevřely Pascalovi nový svět (»žil jsem dřív jako v exilu, vy jste mne přivedli do mé vlasti«); osoby, se kterými hovořil, knihy, které četl, zábavy, kterým se věnoval, měly na něj vliv dříve neznámý. Skeptik Méré, nezaboh Mítou, svěťácký Desbarreaux, potom plná četba Epikteta a Montaigna, v této škole světského ducha získával společenské zkušenosti, jakých ani příroda ani věda poskytnouti nemohla. V té době asi byla napsána Rozprava o vášních lásky, která se přisuzuje Pascalovi; povídá se i to, že se tehdy chtěl oženiti. Ale spisek o vášních lásky je pouhá abstraktně psychologická disertace, kterou asi mělo býti přátelům dokázáno, že autor rozumí víc než jen matematice. Druhá domněnka nemá vážného podkladu. Lze říci, že t. zv. světským obdobím svého života prošel Pascal víc jako dříve nežli jako herec.

Ale do tohoto studia lidí a doprostřed těchto zkušeností světa zaznívá ohlas odříkání všeho mimo Boha; jestliže kdysi Pascal obrátil svoji

sestru Jacquelinu na přísmou víru jansenistickou, nyní klášterní sestra Eufemia svým příkladem obrací opět na víru svého bratra. Když viděla, jak osoby jí nejbližší lpí na penězích, zřekla se dědictví po otci, které vlastně odevzdati měla svému klásteru, a nezištně a pokorně přešla přes křivdu, za níž právě bratr její měl největší odpovědnost. Blaise Pascal si záhy uvědomil rozdíl mezi okázalým životem v náročné společnosti, ve které se ocitl, a skromným duchovním životem v ústraní zbožného kláštera. Postřehl duševní mělkost a chudobu svých společníků i bezcíllost mudrování Montaignova. Měli snad mnoho pravdy ve věcech všedně lidských, ale něšli dál, nedošli; Pascal musel domyslet. Lhostejnost k otázkám posledním nebo sebezapominání v prázdné záburě nemá smyslu a je člověku k necti.

Nebyla to jen příhoda na mostě neuillyském, kterou div nezapltil životem, byly to i materiální a fyzické nesnáze, které Pascalovi přinesl nákladný život ve společnosti a znova doléhající choroba, a byla to zejména hluboká vzpomínka na pravdy učení Janseniova, které se již roku 1646 zakořenily v jeho duši, a živý a dojmavý příklad sestřin, jež překonaly pokušení povrchního a pomíjivého světa a na vždy vrátily Pascala Bohu a Ježíši Kristu. Sestra Pascalova píše v té době paní

Périerové: Vidím, jak duchovně vzrůstá k nepoznání... Jeho pokora, sebezapohrdání a touha vymizeti z úcty a paměti lidí je opravdová a bezmezná.

Nejrozhodnější chvíle přišla 23. listopadu 1654.

Po dvě hodiny Pascal byl jako u vytržení. Srdce čisté a duch jasný a pevný; oheň lásky boží a jistota nejvyšší pravdy zachvátily celou duši. Uniká svému lidství a vzdává se úplně mocnému citu a nádosobnímu vědomí Boha.

†

Rok milosti 1654.

V pondělí, 23. listopadu, v den sv. Klimenta, papeže a mučedníka, a ostatních v mučednictví, den před sv. Chrysosem mučedníkem, a jinými, asi od půl jedenácté večer asi do půl jedné v noci,

Oheň.

Bůh Abrahamův, Bůh Izákův, Bůh Jákobův¹, ne filosofů a učenců.

¹ Exodus, III, 6: »A řekl: Já jsem Bůh otec tvého, Bůh Abrahamův, Bůh Izákův, Bůh Jákobův. I zakryl Mojžíš tvář svou, (nebo se bál), aby nepatřil na Boha.«

Jistota. Jistota. Cit. Radost. Mír.
Bůh Ježíše Krista.

*Deum meum et Deum vestrum.*¹

»Bůh tvůj bude Bůh můj.«²

Zapomenutí světa a všeho, mimo Boha.
Najde se jenom na cestách, které uka-
zuje Evangelium.

Vznešenost duše lidské.

»Otče spravedlivý, tebe svět nepoznal,
ale já jsem tebe poznal.«³

Radost, radost, radost, slzy radosti.

Vzdálil jsem se od něho:

*Dereliquerunt me fontem aquae vi-
vae.*⁴

— Mat., XXII, 32: »Já jsem Bůh Abrahamův, a Bůh Izákův, a Bůh Jákobův? Bůh není Bůh mrtvých, ale živých.«

¹ Jan, XX, 17: »Dí jí Ježíš. Nedotýkej se mne; nebo jsem ještě nevstoupil k Otci svému. Ale jdu k bratřím svým a pověz jim: Vstupuji k Otci svému a k Otci vašemu, k Bohu svému a k Bohu vašemu.«

² Rut, I, 16: »Ale Rut rekla: Nenuť mne, abych tě opustila a od tebe odjítí měla. Nebo kamž se koli obrátíš, půjdu, a kdekoli bydliti budeš, i já bydliti budu; lid tvůj lid můj, a Bůh tvůj Bůh můj.«

³ Jan, XVII, 25.

⁴ Jeremiáš, II, 13: »Nebo dvojí zlost spáchal lid můj: Mne opustili pramen vod živých,

»Bože můj, opustíš mne?«¹

Kéž nejsem ho vzdálen na věky.

»Totof jest pak věčný život, aby poznali tebe samého pravého Boha, a kteréhož jsi poslal, Ježíše Krista.«²

Ježíš Kristus.

Ježíš Kristus.

Vzdálil jsem se od něho; unikal jsem mu, zřikal se ho, ukřivoval jsem jej.

Kéž se od něho nikdy nevzdálím.

Zachovává se jen cestami, které uka-
zuje Evangelium:

Sebeodříkání úplné a tiché.

*

»Několik dní po smrti Pascalově jeden slu-
žebník domu náhodou zpozoroval, že v pod-
šívce kabátu tohoto slavného zvěčnělého je
něco, jak se zdálo, silnějšího nežli ostatek, a
když toto místo bylo rozpáráno, aby se uká-

aby sobě vykopali cisterny, cisterny dřevé, kteréž ne-
drží vody.«

¹ Mat., XXVII, 46: »A při hodině deváté zvolal
Ježíš hlasem velkým, řka: Eli, Eli lama zabachtani? To
jest: Bože můj, Bože můj, proč jsi mne opustil?«

² Jan, XVII, 3.

zalo, co tam je, našel se tam kousek složeného pergamentu popsaného rukou Pascalovou a v tomto pergamentu ještě papír popsaný stejnou rukou; jedno bylo věrným opisem druhého. Oba tyto kusy byly odevzdány ihned do rukou paní Périerové, která je ukázala některým ze svých přátel. Všichni souhlasili, že nelze pochybovati, že tento pergamen, popsaný tak pečlivě a písmem tak výrazným, jest jakýsi m e m o r i á l, ježž nosil s sebou velmi půlně, aby si udržel vzpomínku čehosi, co chtěl mítí ustavičně na očích a v myšlích, neboť po osm let tento pamětní zápis ze šatu do šatu všival a při sobě ustavičně podržoval.« (Père Guerrier.)

Původní pergamen se ztratil, ale kopie psaná rukou Pascalovou je přiložena k svazku rukopisů M y s l e n e k, ježž patří Národní knihovně pařížské; pravost její potvrzuje Pascakanovník chrámu v Clermontu, stvrzují, že pápír připojený k tomuto listu je psán rukou pana Pascala, mého strýce, a nalezen byl po jeho smrti zašitý do jeho kabátu pod podšívkou s proužkem pergamentu, kde byla napsána táž slova a v téže formě, jak jsou zde opsána. Dáno v Paříži dnes 25. září tisíc sedm set jednáct, P é r i e r.« Zmíněná kopie Périerova je přiložena k svazku Pascalových rukopisů; mimo text Pascalovy kopie, který jsme uvedli

v českém překladu, kopie Périerova přidává ještě tyto tři věty:

»Uplná oddanost Ježíši Kristu a mému vůdci.«

»Věčně v radosti za jediný den utrpení na zemi.«

»Non obliuiscar sermones tuos.¹ Amen.«

Tyto věty podle svědectví Markety Périerové (z roku 1732) byly prý v původním Pascalově zápise na pergamentu nečitelné a přepsány byly až třicet let po jeho smrti na některé kopii. Zmínka o duchovním vůdci (P. Singlin, pak M. de Saci) vyvolává také námítku zásadní. »Zbytek skryté nezávislosti v hloubi jeho srdce«, jak psala Jacquelina paní Périerové 25. ledna 1655, bránil se takové podřízenosti osobní, a Pascal by byl sotva do své plamenné modlitby vsunul zmínku tohoto druhu.

*

Memorial z 23. listopadu 1654 znamenal rozchod se světem a vstup mezi samotáře kláštera Port-Royal des Champs. Psal své sestře do jeho kniže, ale jako kniže po soudu sv. Bernarda, a že zde může vyznávati chudobu ve všem, jak jen lze. Lidé ani dobře nevěděli, kde je a co se s ním stalo; že je prý mničem nebo

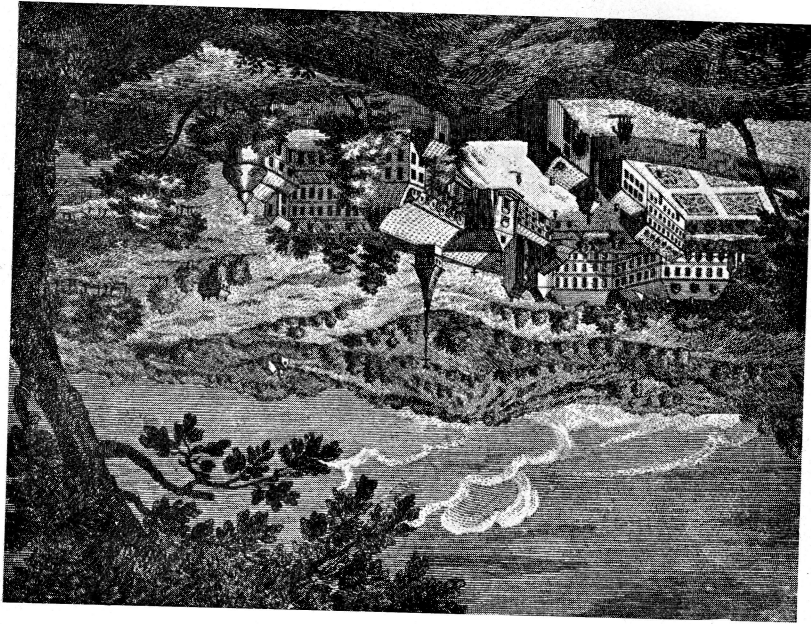
Žalm CXIX, 16: »V ustanoveních tvých se kočám, aniž se zapomíná na slovo tvé.«

poustevníkem nebo dokonce že vstoupil do Port-Royalu. Někdy pobyl i v klášteře pařížském, aniž kdo z jeho známých o tom zvěděl.

Vstup do Port-Royalu je v duchovním vývoji Pascalově událost tak významná jako později, dne 24. března 1656, zárazk sv. Trnu. Memorálem z 23. listopadu 1654 vstupujeme do období jeho zápasu o náboženskou opravdovost, do období bojových Listů pro vinciálních a vzrůšujících myšlenek o náboženství, jejichž síla tkví v pevné jednotě srdce a ducha: *Vím, komu jsem uvěřil.*

Podle cizího svědectví Pascal říkával, že se počestný člověk vyhýbá tomu, aby se jmenoval a užíval slov já, já, neboť prostá slůvnost káže skrývatí a potlačovati je a křesťanská zbožnost vůbec ruší lidské já. Memorál zachytil blesk, který na chvíli osvítil cestu k Bohu a na vždy rozlital všechny svazky duše s životem světským. Věčný Bůh, jemuž nerozumějí lidé nejrozumnější, ale který se vnitřně v prostotě ducha a v čistotě srdce, vstupuje v Pascalovu duši, kterou za odříkání světa, za pochopení a následování oběti Ježíše Krista proniká nyní cit jistoty, radosti a míru úplného spocínutí v Bohu.

*

Port-Royal des Champs v XVII. století.

PASCALOVY MYŠLENKY

Lidský dokument, jakým je životopis Pascaliův napsaný paní Périerovou, uvádí s dostatek důkazů, že Pascal od svých dvaceti pěti let neznal skoro úlevy ve své nemoci, která po deseti letech skončila bolestnou agonii trvající čtyři leta. Jak úžasně silné vůle bylo zapotřebí, aby tělo zkoušené fyzickým utrpením bez konce, kterým je stihala příroda, sneslo ještě tolikrát strádání, která si ukládala přísný asketa, nemilosrdně se odřikající každé sebemenší lidské radosti a vzdorující nejprostším požadavkům smyslu. Avšak ještě většího obdivu než nadlidské sebeovládání v nekonečné churavosti a v dobrovolném mučednictví zaslouží si ona surchovanost ducha, se kterou znova a znova uniká do oblastí filosofie, geometrie a fysiky, aby posléze spočinul v jediném potřebném.

Když Pascal vstoupil do Port-Royalu, který jako ohnisko vnitřních a tichých ctiností, známý svou horlivostí víry a přisností mravů, byl v úctě všech duší opravdu zbožných, přijat byl jako filosof, jemuž klášterní zpovědník a učený theolog de Sacy měl objeviti pravý smysl nauky křesťanské a zvláště učení sv. Augustina. Z té doby se datuje Pascalova Rozmluva

s panem de Saci o Epiktetu a Montaignovi. Sešli se oba v mínění o hlavním nedostatku těchto představitelů stoicismu a epikureismu, ale každý přišel k tomuto poznatku jinou cestou; věrný sekretář vůdce kláštera pana de Saci Fontaine píše: »Pan de Saci dospěl tam přímo jediné myšlenkou křesťanství, kdežto pan Pascal až po mnoha oklikách, drže se principů těchto filosofů.« Byl to dialog, kterému nechybí půvab a velikost dialogů Platonových; Epiktet a Montaigne představují se zde ne jen ve své osobitosti, nýbrž jako zástupci oněch dvou dějinných proudů filosofie, které jen proto plynuly různými směry, že se nedovedly nalézt a spojití v tok jediný, hlubší a mocnější. Racionalismus a empirismus, idealismus a materialismus a jak se všechny kontrasty v otázkách poznání, mravnosti a jsoucna jmenují, samy o sobě nestačí na poznání pravé; chybí zde pochopení spojitosti těchto krajností v duši lidské, které zjišťuje místo a činnost citu a rozumu, srdce a ducha, aby se v jednotě obou našla jistota a pravda. Sainte-Beuve, historik Port-Royalu, vylučuje krásu a význam rozhovoru mezi Pascallem a panem de Saci o Epiktetovi a Montaignovi, neváhá dovolávat se ve jménu Epikteta celé řady těch, u nichž si člověk stačí zcela se svým já, od původních stoiků a prostých pelagiánů, sociinánů a deistů až po

Rousseaua a Kanta, a ve jménu Montaigna zase oněch skeptiků, kteří uznávají jenom zkušenosť smyslů a nikoli svobodu, zlo nebo ctnost, materialistických empiriků, atheistů, naturalistů, pantheistů a spinozistů; pantheismus a spinozismus, jež přísluší do řady Montaignovy, poněvadž absorbují přirozenost lidskou i osobní »já«, stýká se v některých bodech opět se stoicismem, jež zabahuje řadu opačnou, — a tak »kruh soustav je uzavřen«.

Filosofická zralost, kterou si Pascal přinesl doprostřed ticha klášterní samoty, pronikla brzo až k poznání Boha skrytého. Již memoriál zamířil pevně k osvobození z vnějška, a Port-Royal postavil svého samotáře záhy a přímo před otázku, zda náboženství je pouhou a trpnou meditací anebo zda tato věc boží nepožádá na člověku činné lasky k bližnímu a ustavičného boje za pravdu a spravedlnost. Port-Royal si našel svoje významné místo v dějinách novodobého života duchovního právě tehdy, když se Pascal s celou svojí duševní energií a naprostou mravní opravdovostí vložil do společného díla této nábožné obce. *Listy pro vinciální z let 1656—1657 a v dalších letech úryvkovitě načrtnutá Obrana křesťanství*, z níž nám zbyla jen kniha *Myšlenek*, jsou veliká duchovní a literární svědectví síly a hloubky Pascalovy.

Listy provinciální, které snad právě proto, že byly psány v největším napjetí duševním, jako by osvěžily a křísily křehkou a chabnoucí bytost Pascalovu a prozrazují nikoli ono mdlé a únavné přitížení známé z většiny theologických traktátů, nýbrž bystrý, prudký a vítězný pocit nezmarné chuti k boji s lidskou nicotností a nízkostí. Básník Ferrault tehdy napsal: »Z milionu lidí, kteří je četli, jistě není ani jeden, kdo by se i jenom na okamžik při četbě nudil. Přčetl jsem je víc než desetkrát; a přes moji přirozenou netrpělivost nejvíce se mně vždycky líbily právě ony nejdelsí listy. Všechno je v nich řečeno čistě, myšleno uslechtilé, uváženo pevně i dobíráno jemně a všude je tolik půvabu jako sotva kde jinde.« Jasný a přímý duch geometrie a složitý a citlivý duch jemnosti prolíná se zde v útočné obravňavé pravdy a náboženství.

Nejen lidé vskutku nábožní, také mnozí, kdo se nehlásili k náboženství a dbali jen měřítka počestnosti v duchu mravnosti světské, zastavovali se s podivem nad tím, co se dělo v Církví. Jestliže se Bůh zajímá a stará o věci lidské, chce-li náboženstvím učiniti z duše lidské věc boží a je-li Církev vskutku královstvím Pravdy, jak je možné, aby právě ti theologové, kteří tuto ryzí pravdu brání, byli pronásledová-

vání a vylučování, a proč Bůh mlčí k těmto křivdám?

Pascal, jasně a pevně přesvědčený, že hájí pravou věc boží, nemohl zůstatí lhostejný k pochýbnostem oněch lidí světských a najisto očekával, že Bůh neopomene projevití živou svoji účast na boji čisté víry a mravní opravdovosti s jezuitskou kasuistikou a pochýbnou morálkou. A právě v středisku odboje proti duchovnímu a politickému násilí, v Port-Royalu, v dnech nejprudšího veřejného zápasu zřejmě a naprosto uzdravena byla chovanka tohoto kláštera, stížená v oku těžkou slzovou fistulí, pouhým dotekem svatého trnu z koruny Spasitelovy. A nejen to: Marketka Périerova, které Bůh prokázal tuto zvláštní milost, byla rodinně příbuzná, byla neteří a kmotřenkou právě toho, jenž v boji s Jesuity byl nejvíc útokům vystaven, protože sám jménem jansenismu nejostřeji útočil. Krupěje krve Ježíše Krista, jež Bůh seslal na zemi jako Prostředníka, učinily zázrak, který nemohl býti nic jiného nežli svědectví přítomnosti boží v díle Port-Royalu. Tento nepochybný souhlas boží přijímal Pascal v nesmírném rozechvění, neboť tu přece mluvil Bůh především k němu, přímo k němu, k Pascalovi, a cítil se tedy osobně odpovědným za tento závazek k dalšímu boji za pravdu proti

nepravdě, za Boha proti nevěře. »Vim, komu jsem uvěřil.«

Jak jinak bude možno obrátiti v pozhledání trapné spory v Církvě, které pohoršovaly i lidi bez náboženství, než tím, že bude přemóžena nevěra a navždy zajištěna a všude rozšířena pravda boží? Zátrak, který se vsklučku udal a o němž pochybovali už jen škůdci víry, přivedl Pascala — »z příkazu Prozřetelnosti« — k myšlence napsati *Apoloگی křesťanského náboženství*. Lépe než který theolog, suše dokazující existenci Boha, mohl vědec, filosof a zbožný křesťan, který v tichu klášterní samoty neztratil citu laické životnosti ani rozohněné síly k slovesnému výrazu vnitřní pravdivosti a krásy, poraziti Jesuity a na víru obrátiti atheisty, napraviti špatně věřící a zachrániti nevěřící, neboť zátraky jsou dány k tomu, aby jedny usvědčovaly a odsoudily a druhé přesvědčovaly a spásily.

Dvojakost člověka, se kterou se setkáváme napořád a která je lidem tak nepochopitelná pro svoji vnitřní protichůdnost, jeho smyslnost a rozumnost, hříšnost a ctnost, sobectví a láska k bližnímu, nízkost a velikost, tato dvojakost v duši a povaze lidské není nic jiného než odvěký rozpor, kolem něhož se soustřeďovaly celé dějiny Církvě křesťanské. Židům bylo slíbeno království boží a oni čekali království

světské, *Mesiáš je zklamal, neboť místo okázalého vládce přišel prostý kazatel pokory a chudoby*; knižatům světským jsou milejší *Jesuíté než Jansenisté*, poněvadž jedni jsou plni shovívavosti k pýše a nádhře, kdežto druzí žádají skromnost a odříkání. Církev má býti ukazatelkou pravdy a spravedlnosti a nemá trpěti lži a křivdy, jimiž lidstvo zahrnují falešní zástupci boží na zemi. Židé a Křesťané, kacíři a katolíci, Jesuíté a Jansenisté vzdychky představovali ony krajnosti, mezi nimiž kolísala duše lidská; vzdychky byl omyl a hřích na jedné straně a pravda a ctnost na druhé. Záslepenost a osvícenost jsou skutečnosti, mezi kterými se pohybuje život lidský; jejich smíření a spasitelné vyřešení jest dáno jen v duchu náboženství křesťanského.

Myslenky, které zbyly z nedopsaného díla Pascalova, jsou pouhé úryvky, načrtnuté v okamžicích úlevy z neodbytné a přibývající choroby; nelze z nich dosti přesně a podrobně vyčísti, jaký byl celkový plán obrany křesťanského náboženství. Z toho, co je řečeno ve dvou zlomcích¹ a co o plánu Myšlenek vykládá Pascalův synovec v Předmluvě vydání portroyalského z roku 1670 a Filleau de la Chaise

¹ Fragment 416 (str. 233 našeho vydání) a 430 (str. 241 a d.).

(1672), možno se domnívati, že by Apologie byla obsahovala část psychologickou a část theologickou: lidé náboženstvím pohrdají a nevidí je, obávajíc se, aby nemělo pravdu, — proto je třeba dokázat, že se náboženství nepříčí rozumu, že jest hodné úcty, neboť dobře poznalo člověka, že jest hodné lásky, neboť slibuje pravé dobro, a posléze že jest pravé. Záčteme se snadněji do Pascalových Myšlenek v podání autorky Pascalova života.

Paní Périerová se pokusila nastítni postup myšlenek Apologie náboženství podle vlastních slov svého bratra. Napsala toto:

»... Jsou-li záznaky, je tedy něco nad tím, co nazýváme přírodou. Důsledek je samozřejmý: je třeba jen si býti jist o pravdě záznaků. Jsou pro to pravidla, která jsou také věci prostého rozumu, a tato pravidla ukazují se býti správnými pro záznaky, které jsou ve Starém Zákoně. Je tedy něco nad přírodou.

Ale tyto záznaky mají ještě důkazy, že jejich principem jest Bůh; a záznaky Nového Zákonu obzvláště, že ten, jenž je konal, byl Me-

¹ Tento text bývá někdy citován v životopise Pascalově, který napsala paní Périerová; jsou to však zřejmě dvě různé stati, ony soucitné životní vzpomínky a tento nastíní Pascalovy náboženské argumentace, a proto její pokus o výklad plánu Pascalovy Apologie uvádíme až zde, přímo před Pascalovými Myšlenkami.

siáš, jež lidé měli očekávati. Tedy, jestliže záznaky jak Starého tak Nového Zákona dokazují, že jest Bůh, záznaky Nového zvláště dokazují, že Ježíš Kristus je pravý Mesiáš.

Všechno to odůvodňoval ku podivu přesně, a když jsme ho slyšeli a když vykládal všechna místa ve Starém a Novém Zákoně, kde se vypravuje o těchto zázracích, zdály se nám býti jasné. Nebylo možno popírati pravdy těchto záznaků ani důsledků, které z nich odvozoval jako důkaz Boha a Mesiáse, aniž se prohřešil proti nejobecnějším principům, podle nichž se dokazuje všechno, co se pokládá za nepochybné. Bylo sebráno něco z jeho Myšlenek; ale to je málo...

Všechny tyto úvahy o zázracích přivedly mého bratra na mnoho nových myšlenek o náboženství. Protože se všechny pravdy vybavují jedna z druhé, stačilo, aby začal jednou, a ostatní mu přicházely jako v davu a rozvíjely se v jeho duchu způsobem, který jej samého uhnacoval, jak nám často říkal; a právě při této příležitosti se cítil tak povzbuzen proti ateistům, že vida v myšlenkách, které Bůh mu dal, jak je přesvědčiti a uvésti v beznadějný zmatek, dal se do tohoto díla, jehož sebrané části budí v nás lítost, že jich nemohl srovnati sám a se vším, co by ještě byl mohl přidati, učiniti z nich celek dokonalé krásy. Byl toho

jistě velmi schopen. Ale Bůh, který dal mu všechno nadání potřebné k úmyslu tak velikému, nedal mu dosti zdraví, aby jej provedl až do konce.

Chtěl ukázati, že křesťanské náboženství má tolik znamení jistoty jako věci, které jsou ve světě přijímány za nejmepochybnější. K tomu nežíval důkazů metafysických: ne že by v nich viděl něco opovrženého hodného, byly-li dobře objasněny; ale říkal, že jsou příliš vzdáleny prostého myšlení lidského; že každý není jich schopen a že i tén, kdo jsou, prospívají jenom na okamžik, neboť hodinu nato nevědí, co o nich říci, a obávají se, že se mylí. Říkal také, že takové důkazy věsti nás mohou jen k spekulativnímu poznání Boha: a že takto znáti Boha jest jako neznáti ho. Nechtěl také užívati důvodů obyčejných, které se berou z děl přírody; sice si jich vážil, poněvadž byly posvěceny Písmem svatým a odpovídají rozumu, ale domníval se, že nejsou dosti přiměřené duchu a náklonnosti srdce těch, které chtěl přesvědčiti. Ze zkušenosti poznal, nejenom že jich nezáskáme tímto způsobem, ale že naopak nic není schopnější odvrátiti je a odejmouti jim všechnu naději, že najdou pravdu, než chceme-li je takto přesvědčiti takovými důvody, proti kterým se tak často vzepřeli, že zatvrdlost jejich srdce učinila je hluchými k tomuto hlasu

přírody; a že konečně jsou v zaslepenosti, z níž vyjítí mohou jenom Ježíšem Kristem, mimo něž každé spojení s Bohem jest nám vzato, protože psáno jest, že nikdo nezná Otce nežli Syn a ten, komu by chtěl Syn jej zjevití.

Božství Křesťanů není jen v Bohu pouhém tvůrci pravd geometrických a řádu světa; to je názor pohanů. Není to Bůh, jenž bdi prozřetelně nad životem a statky lidskými a dává šťastný život; to je názor Židů. Ale Bůh Abrahamův a Jákobův, Bůh Křesťanův je Bůh lásky a útechy. Je to Bůh, který naplňuje duši i srdce těch, kdo jej mají. Je to Bůh, jenž dává jim v nitru cítiti jejich bídu i svoje nekonečné milosrdenství; jenž se spojuje s hloubí jejich duše; jenž je naplňuje pokorou, vírou, důvěrou a láskou; jenž činí je neschopnými jiného cíle nežli jeho samého. Bůh Křesťanů jest Bůh, jenž duši dává cítiti, že jest jejím jediným dobrem; že všecken její klid jest v něm, že nebude mítí radosti než milujíc jej; a jenž zároveň budí v ní odpor k překážkám, které ji zdržují a brání, aby jej milovala ze všech svých sil. Samolibost a žádosťivost, které ji zastavují, jsou ji nesnesitelné, a Bůh dává jí cítiti, že právě v ní jest základ této samolibosti a on jediný že může ji z toho uzdraviti.

Tak Boha zná křesťan. Ale aby jej takto poznal, musí zároveň poznati svou bídu a svou

nehodnost i to, že potřebuje prostředníka, aby se mohl přiblížit Bohu a spojit s ním. Tato poznání se nasmějí od sebe oddělovati, protože jsou-li rozdělena, jsou nejen neúčinná, jsou i škodlivá. Poznání Boha bez poznání naší bídý vede k pýše; poznání naší bídý bez poznání Ježíše Krista vede k zoufalství. Ale poznání Ježíše Krista zbanuje nás pýchy i zoufalství, protože v něm nalézáme Boha samého, utěšitele v naší bídě a jedinou cestu k její nápravě.

Můžeme znáti Boha neznajíce své bídý, a svoji bídu neznajíce Boha; nebo i Boha i svoji bídu, neznajíce, jak se vymaniti z bídý, která nás trápí; ale nemůžeme znáti Ježíše Krista, neznajíce zároveň Boha a své bídý; neboť on není jen Bůh, ale Bůh napavitel naší bídý.

Tak tedy ti, kdo hledají Boha bez Ježíše Krista, nenalézají osvícení, které by je uspokojilo nebo které by jim bylo opravdu užitečné; neboť buď nedojdou až k poznání, že jest Bůh, nebo přijdou-li, je to pro ně neúčinné, protože si tvoří způsob spojení bez prostředníka s Bohem, jež poznali bez prostředníka; padají do atheismu a deismu, jichž obou se náboženství křesťanské hrozí skoro stejně.

Je tedy třeba směřovati jen k poznání Ježíše Krista, protože jen skrze něho můžeme chťiti poznati Boha způsobem, který by nám prospěl. On je pravý Bůh lidí, bídých i hříš-

ných. On je střed všeho a cíl všeho; a kdo jeho nezná, nezná nic v řádu přirozenosti světa ani sám v sobě. Neboť nejen Boha poznáváme ježnom skrze Ježíše Krista, ale i sami sebe poznáváme ježnom skrze něho.

Bez Ježíše Krista člověk nutně jest v hříchu a v bídě; s Ježíšem Kristem člověk je prost hříchu i bídý. V něm je všecko naše štěstí, naše ctnost, náš život, naše světlo, naše naděje; a mimo něj jsou ježnom nepravosti, jen bída, jen zoufalství, a my vidíme ježnom nejasnost a zmatek v přirozenosti boží i v své.¹

V důkazech, které můj bratr chtěl podati o Bohu a o náboženství křesťanském, nehodlal říci nic, co by nebylo na dosah všech, pro něž byly určeny, a kde by člověk nenacházel v sobě zájmu k účasti, buď že by v sobě cítil všechny věci, které jsou mu označovány jako dobré nebo špatné, anebo že by viděl zřejmě, že nemůže jednati lépe ani rozumněji, než uvěřiti, že jest Bůh, k němuž se můžeme přiblížiti, a prostředník, ježž přised, aby nám zasloužil jeho milosti, již v tomto životě začíná činiti nám šťastnými skrze ctnosti, které nám vnuká, mnohem více než šťastni býti můžeme vším, co svět

¹ Přesný text Mýšlenek, které zde paní Périerová cituje nebo shrnuje, najde se v tomto našem vydání v prvních fragmentech oddílu IV, na konci oddílu VII a na začátku oddílu VIII.

nám slibuje, a dává nám ujištění, že budeme dokonale šťastni v Nebi, zasloužíme-li si toho cestami, které nám ukázal a jichž sám dal nám příklad.

Ale ačkoli byl přesvědčen, že by všechno, co takto říci chtěl o náboženství, bylo velmi jasné a přesvědčivé, přece se nedomníval, že by takovým muselo být pro ty, kdo jsou lhostejní a kdo, nehledajíc v sobě poznání, které by je přesvědčilo, nestojí o to, aby je hledali jinde a zvláště v Církvi, kde se projevuje hojněji. Neboť stanovil tyto dvě pravdy jako jisté: že Bůh dal znamení patrná, zvláště v Církvi, aby se poznati dal těm, kdo jej hledají upřímně, a že je nicméně zakryl tak, že zpozorován bude jen těmi, kdo jej hledají z celého srdce svého.

Proto, když měl rozmlouvat s některými ateisty, nikdy se nezačal přiti ani nestanovil principů, které mnil povědět: ale dříve chtěl poznati, zda hledají pravdu z celého srdce svého; a podle toho s nimi jednal, buď že jim pomáhal nalézati poznání, jehož neměli, jestliže je hledali upřímně, nebo veda je k tomu, aby je hledali upřímně, jestliže chtěli, dříve než je poučoval, jestliže chtěli, aby jeho poučení bylo jim na prospěch.

Pokračovati v tomto předsevzetí zabránila mu choroba. Byla mu asi třicet čtyři leta, když na tomto plánu začal pracovati. Celý rok vě-

novat připravě, pokud ostatní zaměstnání mu dovolovalo, shromažďuje různé myšlenky, na které tu přicházel; a na konci roku, kterýž byl třicátý pátý rok jeho věku a pátý rok jeho odloučenosti, upadl do své nemoci tak hrozně, že nemohl dělati již nic po čtyři leta, která ještě žil, možno-li životem zdáti utrpení tak žalostné, ve kterém je prožíval...¹

Originál M y š l e n e k jest foliový svazek útržků a listů uschovaných v Národní knihovně

¹ Jaký byl stav Pascalův, vysvítá na př. z listu, jímž 10. srpna 1660 odpovídal dávnému příteli svého otce a vlastně i svému učiteli panu Fermatovi v Toulouse (viz poznámku na str. XIII) na pozvání k rozhovoru o věcech matematických v některém místě mezi Clermontem a Toulouse, ježto i starému a nemocnému panu Fermatovi bylo těžké dojeti až do Clermontu, v jehož okolí v té době nablízku své sestry Pascal pobýval. Pascal se zdvořile omlouvá, že nejen sotva sám může čísti a psát, ale že je tak slabý, že nemůže choditi bez hole ani se udržeti na koni; i v kočáře může jeti jen tři nebo čtyři míle; na cestu z Paříže do Clermontu potřeboval dvacetí dvou dnů. A nadto se omlouvá také úplným nezájmem o geometrii, kterou sice uznává za nejvyšší cvičení ducha, nicméně se mu zdá nyní tak zbytečnou, že nečiní velikého rozdilu mezi geometrem a dovedným řemeslníkem; je to nekrásnější řemeslo světa, ale konečně přece jen řemeslo; ač neobyčejně ctí pana Fermata, jež nazývá největším geometrem Evropy, a nesmírně rád by jej spatřil, přece, pokud jde o geometrii samu, praví, že by pro ni ne učinil ani dvou kroků.

v Paříži. Fragments, někdy skoro nečitelné, psány jsou jednak celé Pascalem samým, jednak celé rukou cizí (označeno * před pořadovým číslem), nebo část rukou cizí a část Pascalem (označeno **). Srovnány jsou bez vnitřního plánu; na př. na 1. stránce obsaženy jsou fragmenty 412, 693, 660, 664; stránka 8. obsahuje fragmenty 89, 231, 277, 542, 278, atp. A opačně: některé fragmenty vnitřně souvislé jsou roztroušeny v rukopisném svazku na několika různých místech (na př. fragment 139).

Doplňkem rukopisného originálu jsou dva opisy, v nichž se vyskytují mnohé fragmenty neobsažené v rukopise původním a opsané z rukopisů dnes neznámých.

Knižně po prvé byly vydány *Myšlenky* roku 1670 redakcí Port-Royalu (Arnauld, Nicole a j.). Na první stránce tohoto vydání čela se u trojdielného obrazu chrámu rozestavěného, ideálního a sotva začatého jakožto symbolu toho, co vydání port-royalské přináší, co Pascal chtěl a co zbylo, tato slova: *Pendent opera interrupta* — zůstává dílo přerušené. Bylo to ovšem vydání neúplné a k tomu ještě upravené podle tehdejší situace Port-Royalu, aby mohlo projíti veřejnou censurou.

Pascalovy »myšlenky o náboženství a o některých jiných předmětech« byly přijaty s vše-

obecným obdivem a někteří i přiznávali, že překonaly jejich očekávání, a přirovnávali Pascala k sv. Augustinu.

Není divu, že filosofie XVIII. století našla zalíbení v Pascalovi. Jestliže Jansenius odmítal »stav čisté přirozenosti«, Voltaire, představitel svého věku, si nepřál víc, než aby se pozemský život vybavil z dvou tajemství, jimiž jej obklopilo křesťanství, z hříchu prvotního, který jej předchází, a z posledního soudu, který následuje. Jako dědic epikurské tradice pohrdal křesťanstvím; inteligentní a příkře asketický jansenismus, tvrdá logika Pascalova, náboženská poniženost, to vše bylo mu proti mysli a k smíchu. Jeho aristokratické marnivosti bylo přijatelnější jesuitské katolictví, tak laskavé k bohatým a ústupné k radostem a slabostem světa. Anti-Pascal Voltaire skoro půl století houževnatě a prudce kritisoval učení jansenistické; byly to dva různé a nesmířitelné světy.

Ale pozitivismus encyklopedistů zapadl a Pascal znova přišel ke cti. Po vydání *Condorcetově* (1776), které bylo sice úplnější než vydání předchozí, ale při tom filosoficky tendenci a vůči Pascalovi racionalisticky káravé a povyšné, vyšlo vydání *Bossutovo* (1779), jak na tu dobu možno úplně a filosoficky nezaujaté. Roku 1835 Frantin připravil »vydání

křesťanské«, v němž po prvé se projevila snaha naléztí plán Apologie. Roku 1842 Victor Cousin promluvil před francouzskou Akademií »o nutnosti nového vydání Pascalových Myšlenek«. Jak je možné, že si dosud žádný vydavatel rádně nevšímal jejich rukopisu a neřídil se jím, ačkoli originál jejich je na dosah ruky v královské knihovně pařížské! Jaký rozdíl mezi tím, co se za Pascala vydává a co v něm skutečně je! Ovšem Cousin sám se nepoučil s dostatek z Pascalova originálu a mluvil jen po svém o Pascalově skepsi a víře, která je prý jen špatně obrácenou nepřerou; Pascal je »duše chorobná«, je to předchůdce romantiků, — Chateaubriand, Goethe, Byron šli v jeho stopách, a byl to již Pascal, který odhalil onu komedii lidskou, kde se už hodí jen trochu země na hlavu a konec a dost...

Ne Cousin, nýbrž Faugère uskutečnil roku 1844 ono žádané vydání Myšlenek, přihlížející věrněji k Pascalovu původnímu rukopisu. Od té doby a po padesát let bylo to jen vydání Molinierovo z roku 1877, které učinilo pokrok ve čtení původního textu, ale ještě nebylo úplné. Teprv koncem let devadesátých friburžský profesor Michaut a pařížský profesor Brunschvicg se přiblížili textu definitivnímu.

Z těch, kdo podrobili jednotlivé fragmenty přesnějšímu zkoumání srovnávacímu, jest jme-

novati E. Haveta, jenž roku 1851 opatřil své vydání literárně historickými a kritickými poznámkami. Proti jeho komentáři eklektickému stojí dogmatické komentáře vydání křesťanských: J. F. Astié pořídil vydání protestantské, abbé Rocher a jiní katolické.

Nejúplnějším obraz Pascalových Myšlenek poskytují vydání, která se stálým zřetelem k původnímu rukopisu, k opisům i k vydáním starším pořídil Léon Brunschvicg. Je to jednak d-obné vydání (in-16) Pensées et Opuscules s úvodem a poznámkami, jednak třísvazkové vydání (in-8) z roku 1904 (obojí v nakladatelství Hachetově). Tato vydání vynikají přesným textem, logickým rozříděním a literárně historickým i filosofickým výkladem.

Český překlad Pascalových Myšlenek vypracován byl podle vydání Brunschvicgových a to v textu a většinou i v poznámkách. První české vydání z roku 1909 bylo poměrně jedno-dušší a proto i v četbě nesnadnější. Nesmí se zapomínati, že i ti, jimž Pascal rodnou řečí a filosoficky i nábožensky byl nejbližší, vážili často ve výkladu některých míst buď těžko v originále čitelných anebo příliš kusých a ne-souvislých při úryvkovité povaze původního rukopisu, — proto i český překlad, kdyby byl sebe věrnější a dokonalejší, nemůže z Pascala podati víc než jak se překladatelově pozornosti

jeví. Druhé vydání, které u nás vychází r. 1937, nejen úplně vyčerpává text Pascalových *Myšlenek* podle rukopisného materiálu otiskénoho ve vydáních Brunschwigových, ale je nadto v poznámkách opatřeno výkladem těžších míst, citáty z Pascalových autorů, upozorněním na místa vnitřně blížká a souvislá, a nové je zvláště to, že každý ze čtrnácti oddílů, ve které je rozdělena kniha *Myšlenek*, předchází nástin dalšího obsahu.

Revisi staršího překladu a novými poznámkami a výklady chtěl překladatel francouzského myslitele přiblížiti českému čtenáři tak, aby pochopil a spolu snad i cítil onu pronikavou moc ducha planoucího nezdolnou touhou po hlubším smyslu lidského života. Pascal mluví k rozumu i k srdci, a je třeba jej čísti s otevřenou myslí a s upřímnou účastí. Není vždycky snadné naléztí pravý, sounrodý a stejně jemně odstíněný český výraz myšlenky francouzského klasika XVII. století. — nechť tedy český čtenář přijme tento překlad s vědomím, že ani originál není četba naporád lehká a že překladatel hleděl býti pokud možno věren slovu a duchu Pascalovu.

Literatura o díle Pascalově je tak hojná a různorodá, že není možno zde se jí zabývati. Kdo by Pascala chtěl studovati podrobněji, musel by se obrátiti především k odborné litera-

ture francouzské; a našel by i jinde knihy a stati o Pascalovi, o jeho místě v dějinách nové doby filosofie, o podstatě jeho náboženství a jeho významu pro dnešek i budoucnost. Neboť je jisto, že Pascal není autor jen historický: jeho teorie poznání, jeho psychologie, sociologie a etika a zejména jeho náboženská síla vyžadují nové a nové pozornosti.

Pascalovy *Myšlenky* nejsou ještě *Apologií*, na kterou se Pascal soustřeďoval v posledních letech svého života. Někteří vydavaelé a vykladači se dohadovali, jaký byl asi plán této obrany křesťanského náboženství. Jisto je, že by to nebylo dílo jen theologicky poučné; v duchu jemnosti a v řádu srdce, je muž Pascal věřil a který vyznával, jeví se lidský život jako nesmírně složitá změť pravd a nepravd, světla a stínů, cest přímých i křivolakých, a dobrý spisovatel musí pamatovati na všechny stránky lidské povahy a především na to, jak jí přivéstí na pravou cestu.

Pascal by rád nejdříve získal člověka tím, že by mu ukázal malost lidskou před Bohem: jak je bezradný uprostřed světa, jak slabý a nerozumný je tvor, který se cynicky pyšní leda svou neschopností učiniti ze života hodnotu vyšší a trvalejší. Chytá se každé nahodilé povrchnosti, aby se nějak zabavil ve své prázdnotě. A nejsou to jen slabší vůle, kteří skýtají trap-

gicky souvislý celek *M y š l e n e k*, které napsal vědec, filosof a křesťan.

Překvapuje-li toto spojení vědy a víry v jedné a jednotné představě světa a života, je třeba pamatovat, že vlastním pramenem poznání pravdy není Pascalovi rozum, který bývá považován za nejkvělejší schopnost ducha lidského, nýbrž jenné procitování a pronikavé vidění do skutečnosti přírodních a do samé podstaty dějů duševních, bez něhož mysl naše zůstává pouhou činností odtažitou a rozbitou a nedospívá k srostitému a skladebnému poznání pravdy v celku věci ani k činnému pojetí jejího životního smyslu. Pascal byl předchůdcem těch myslitelů, kteří rozpor citu, rozumu a vůle jako činnosti jen uměle rozdělých překlenuli jednotou ducha, poněvadž »řád geometrický«
dovršili »řádem srdce«.

Věda a filosofie představují vznešenost ducha; je však ještě jedna a vyšší vznešenost a velikost, které nezná člověk pouhé obrazotvornosti rozumové, pokud se nevymanil ze zajetí svého já, a která jest údělem i člověka sebestoprostšího, jestliže v lásce k bližnímu splýne s nadosobním citem a vědomím všeho lidstva, s křesťany i nevěřícími, s jejich pochybnostmi a úzkostmi, s jejich soužením a bídou. V nejbolestnější a nejbožnější chvíli života vzpomíná Pascal na lidi chudé a nemocné

ný obraz malosti lidské duše; ani siláci ducha, filosofové, nevědí kudy kam a uctívají hned rozum, hned hmotu nebo pud a rozkoš, vydávajíce svoji pověru za vrchol důmyslu. A pohledme na mocné tohoto světa, jaké jsou to ve skutečnosti ješitné a nízké bytosti, kryjící se před veřejností hávem spravedlnosti a vznešenosti, srchovanosti a moudrosti.

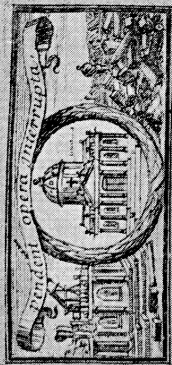
Proti tomuto obrazu člověka domněle soběstačného postavme obraz náboženských dějů lidstva. Proti světlým okamžikům rozumu neznabohů, který vlaje kam kdo chce, hovoří z náboženství rozum a vůle vyšší a nekonečně stálější, a člověk nenajde pravdy ani spásy, pokud úplně nespočine v pocitu a vědomí Boha. Tato věčná a všeobsáhlá pravda, kterou křesťanství vyjadřuje nejdokonaleji, osvědčena byla v Starém i Novém Zákoně, je naznačena v podobstvích a vyslovena v pro-roctvích, je prokázána nepochopením Židů a porozuměním křesťanů a je potvrzena v zá- zracích. Mesiáš přišel, ale ne jako král vnější moci a pýchy, nýbrž jako pastýř duší pokorných a obětavých. Světa nespasí okázalá síla ani domýšlivá duchaplnost, nýbrž prostý a upřímný soucit všech lidí navzájem.

Tato vnitřní osnova, ve které je místo i pro matematický argument sázky na Boha i pro podivuhodný zážrak svatého trnu, tvoří lo-

jeho odříkání každé radosti a slasti není než přechod a vstup do onoho vnitřního spojení s těmi, kdo nejvíc trpí. Náboženství Pascalova je v podstatě náboženství sociální; Pascalova zbožnost je hluboce mravní, úzkostlivě svědomitý a nesmírně zjemnělý soucit lidský, který prakticky i teoreticky předešel novodobé hnutí sociální vzájemnosti a všechny moderní úvahy psychologické, sociologické a etické, které vidí blízkost, ne-li totožnost náboženství a mravnosti.

Pascal nad jiné dokonaleji, myšlenkou i skutkem, ukázal, co je náboženství, které přikazuje konati spasení s bázní a s třesením. Cesta od země k nebi, od těla k duši, od sebeckého já k čistě srdce v bratrství všech, od světskosti k svatosti vede jen sebeodříkáním, pokorou a chudobou; prostředníkem mezi člověkem a Bohem jest Ježíš Kristus, který se obětoval za hříchy lidské a jehož musí každý v sobě následovati, chce-li vejíti v království nebeské. Jenom v bratrském soucitu a v obětavé lásce vzájemné dozrije se člověčenstvo lepší budoucnosti.

*

PENSEES
DE
M. PASCAL
SUR LA RELIGION,
ET SUR QUELQUES
AUTRES SUJETS.

PAR
M. PASCAL

I.

Contre l'Indifference des Athées.

U E ceux qui combattent la Religion apprennent au moins quelle elle est avant que de la combattre. Si cette Religion se vançoit d'avoir une veuë claire de Dieu, & de le posséder

A

První vydání (Port-Royal, 1670). První stránka.
Myšlenky.